

LiteraruS nro 5/ 2013 (nro 6 suomen kielellä)

**Kulttuuri- ja kirjallisuusajakauslehti
Ilmestyy Suomessa**

Päätoimittaja

Ljudmila Kol

2003-2013
2003-2013

Toimitusneuvosto

Susan Ikonen
Arvi Perttu
Sergei Pogreboff
Galina Pronin
Irina Savkina
Timo Vihavainen

Graafinen suunnittelu

Tanja Varonen

Web

Evgeni Malitski

**Lehti ilmestyy suomen kielellä
kerran vuodessa**

E-mail:
literarus@kolumbus.fi
Puh.: +358 40 5121618
www.literarus.org

Julkaisija

LiteraruS

Y-Tunnus: 1538941-8

LiteraruS ry:n avustuksella

Unigrafia Oy

© **LiteraruS**, 2013

LiteraruS-projekti
Opetusministeriön tuella

ISSN-L 2242-1556
ISSN 2242-1556

SISÄLLYSLUETTELO

RUNOJA

Hamdam Zakirov: *Topografia.vakaa tila* (suom. Jukka Mallinen) 5

HISTORIA

Liisa Byckling: *Pietarilainen Jakov Grot, Pohjola – Venäjä -yhteyksien luoja.* 10

Timo Vahavainen: *Russofobia* 17

PROOSA

Arvi Perttu: *Kipu*, katkelma julkaisemattomasta romaanista 22

Polina Kopylova: *Korva*, novelli (suom. Galina Pronin) 32

Semjon Kaminski: *Enkeleitä viidellä dollari lla kappale. Sinä sanoit* (s. Galina Pronin) 36

KAUPUNKI

Tunnetko Helsingin? 40

TAIDE

Maire Pyykkö: *Lasitaiteilijan näkemys* (suom. Anu Suomalainen) 42

VALOKUVA

Kirill Reznik: *“Minua kiinnostaa kaikki...”* (suom. Eilina Gusatinsky) 50

NÄKÖKULMA

Igor Volovik: *Nigulisten urut* (suom. Galina Pronin) 56

KIRJALLISUUS

Kirsti Ekonen: *Nina Petrovskaja – dekadentti?* 62

MENNEISYYS

Leif Rantala: *Erään saamelaisperheen kohtalo* 67

Sergei Poreboff: *Hyväntekeväisyyttä ja uhrimieltä* 72

KIRJAT, KULTTUURIUUTISIA

“Oma ääni kulttuurisessa moniäänisyydessä” -konferenssi 77

“Kulttuurin uudet haasteet” 82

Mistä tämä kirja kertoo? 86

Tutkijan suurtyö suuren yleisön saataville! 88

“Hopeakauden viihdekulttuuri” -konferenssi 90

Ivan Turgenevin museo Bougivalissa 91

TIEDOKSI 92

Kuvat:

Kirill Reznik: *Odessanpiha* (s.1.);

Kirill Reznik: *Odessa. Esperanton luojan L. L. Zamenhofin patsas* (s. 4.)

Hamdam Zakirov

TRunoilija **Hamdam**
Zakirov on syntynyt
Uzbekistanissa vuonna
1966. Hän opiskeli
Sotilaivaston
Insinöörien
Korkeakoulussa
Pietarissa, Tashkentin ja
Ferganan yliopistoissa
Uzbekistanissa. Zakirov
työskenteli dramaturgina
draamateatterissa,
kirjallisuudentutkijana
kaupungin museoissa sekä
Uzbekistanin ja Venäjän
(Moskovassa)
sanomalehdissä
toimittajana. Hänen
runojaan ja
artikkeleitaan on
julkaistu Uzbekistanissa,
Venäjällä, Suomessa,
Ukrainassa, Latviassa,
Yhdysvalloissa,
Italiassa, Ranskassa ja
Virossa. Runoja on
käännetty suomeksi,
italiaksi,
ranskaksi, latviaksi,
virokiksi ja unkariksi.
Zakirov muutti Suomeen
vuonna 2001 ja asuu
Helsingissä.

TOPOGRAFIA: VAKAA TILA

Tuuli vaihtaa välinpitämättömyytensä vähäisiin henkäyksiin,
välistä lämpimiin, välistä
kasvoja lempeänä viileytensä koskettaviin. Samaan aikaan
me vaihdamme jalkaa,
poltelemme nyökytellessämme polveilevalle keskustelulle,
ja tuuhean puun lehdet myöntelivät meille, hyväksyen
kaiken, mitä tapahtuu siellä – alhaalla, maan päällä, missä kaikki
on kevyttä: sanamme, tuntemme, jopa
näkökuvat, jotka vievät meidät
hunajamelonin kuorta nokkivan varpusparven luo,
tomuun rojahtaneen helteen näännytämän koiran,
luo horisontin autereen ja yksinäisen hahmon,
viistoon niityn ylitse maleksivan.
Kesä on sulkenut meidät auringonvalon läikkien kultaiseen häkkiin.
Tupakan savutuoksuu tulipalolta arolla ja
saavuttamattomalta rauhalta. Altaassa kalat
suutelevat veden tai liejun sametin peittämien
betoniseinämien pintaa. Aika ikään kuin on lähtenyt poisystäväsi kanssa:
varjot liikkumattomia ainakin puoli tuntia.
Musiikkikin tuntuu juuttuneen kiinni – solisti
kiskoo pitkään mollivoittoista “o:ta”, eikä enää käsitä, minkä on menettänyt –
nuoruuden, tytön, vaiko synnyinmaan.
Täällä, missä ei ole mitään, sinä sanot,
on mikä tahansa poissaolo ajankohtainen. On jaksettava teehen,
iltaan saakka. Ja jatkettava tarkoituksetonta vuoropuhelua –
vaimesta, rennosti, pehmeästi – antauduttava sanoille,
tarkistettava huolekkaasti prosodia, melodisuus ja
laitettava mukaan täsmäiskulla odottamatonta karkeus, naseva sana,
joka palauttaa takaisin olemiseen, läpätunkevaan todellisuuteen,
palaksi puristuneeseen, mudassa välähtäväksi kilahtavaksi kolikoksi:
keskelle poiskadettuja teelehtiä, konvehtipapereita, omenankuoria.
Pystymme yhä näkemään. Ja toistaiseksi ei tuuliviirin asento ole meille tärkeä.
Voi nousta katolle ja katsoa nuoremman veljen kiikariin,
tähystää usvaisia kukkuloita – niin pitkälle kuin okulaarit kantavat,
silmäkantamiin erämaan reunamille, –
kuten Dzurlinin elokuvassa Giovanni Drogo, uhrattuaan kaiken,
pilataksaan silmänsä pitkien vuosien kuluessa odottamalla
mustaa pistettä, metallin heikkoa välähdystä, vihollisratsujen himuntaa.
Taivas pimenee idässä: tomumyrsky lähestyy;
laitamme soimaan Czesław Nemanin esittämän uuden maqomen, odotamme.

REMINISCENTIO

Ystävät päättivät saattaa minua katujen risteykseen,
missä en enää eksyisi, mistä voisi saada taksin, enemmänkin –
on mahdollisuus kääntyä takaisin, jäädä. Toistaiseksi
maleksimme kuitenkin hitaasti kohti alhaalla virtailevaa valoa,
sinne, missä kuja laskee pääuomaan –
missä on rämisevä raitiovaunu, näkymättömien nopeiden pyörien humina,
ja aivan vieressä suljetun metron avoin kita.
Potkaiset tölkkiä, sitten pikkukiviä, huojahtelevia askeleita,
raapaisit kengän pohjalla kadun reunakiveä, heitit
palavan tikun yöhön, pimeä siluetti, savukkeen tähti.
Ystävät täresi kertoo, vaikenee,
on kiinnostunut minusta, katsoo taivaalle, säkkipimeään, ja
hänen katseensa on täynnä toivotonta uskoa huomiseen. Tietenkään
ei ole aikaa pitempään keskusteluun. Kiiruhdamme kotiin. Ja niin taivaltaa
ruumiini liian kauan kahvin rannalta
konjakin tai ginin rannalle, tai rantautuu välistä
kalliiseen ankkuripaikkaan meluisassa täpötäydessä klubissa,
missä kuuntelemme jazzia,
piiloutuen tupakan savun, jonkun olkapään, pylväikön taakse
kohtalolta, joka ulko-ovella etsi päiden yli
ja ohi meitä vierain silmin, etsii ja odottaa.
Alkaa kuollut kausi, puhutaan naapuripöydässä ja sanat
kutouvat bassosynkkoiksi, huilun herkäksi solinaksi (niin
tarvelevät kivet käännyttäis-reetorin suussa lauseita,
saaden tribuunin kuitenkin vähän lähemmäs hienostunutta puhetta), siirtäen painon
“olemisen sietämättömästä keveydestä” tiistai-iltaan,
viimeisiin raihoihin, yksinäisyyteen: tunteeseen, joka nyttemmin
ei näy kuin tauoilla soiton välillä. Päivät liukuvat esiin
(musiikki vain vahvistaa sitä) jossakin rytmissä, jolla ei ole mitään
tekemistä lämpötilan kanssa: toukokuu kuin marraskuu. Mutta –
pikkumoottorivene, kymppillä napattu halkoo aaltoja kehätiellä,
taksikuskijankuttasateista, raukeaa viherrystä, tenorisaksofoni,
jajo tutuksi tullut riffi,
ja muistan kesän, kun olin kahdenkymmenen, ja aurin gon,
joka lahjoitti mehukkaita suudelmia, jotenkin:
viikuna, hunajamelonin viipale, taateliluumu.

TULIPALO VUONNA 624

(sarjasta “LUONNOKSIA KAVAFISIIN”)

Mereltä lehahti tuuli, ja kytevä kaupunki
 hulmahti liekkeihin uudella voimalla.
 Kaduilla säntäili jalkamiesten ja ratsukkojen varjoja:
 huutoja, hevosten hirtuntaa (metakka
 oli muuten kalatorilla
 satamassa kovempi – parempina aikoina).
 Puhutaan (mutta kuka puhuu? kuka jäi henkiin?),
 että kirjasto paloi muutaman päivän ajan.
 Tulipatsas, savun laahus ja tämä
 palaneen nahan haju eivät vankat kotelot, eivät
 nidokset pakotuksineen ja metallireunuksineen
 pystyneet varjelemaan foliantteja. Ja
 oppikirjoissa sanotaan,
 “arabit olivat kuuluisia barbaarisuudestaan, eikä uusi uskonto
 tehnyt mitään vanhoilla tiedoilla”.
 Kuitenkin, kumma kyllä,
 kolmen neljän vuosisadan kuluttua johti uuden
 kulttuurin kukoistukseen, että monet
 palaneet mestariteokset leimahtivat uudella
 voimalla, vaikkakin toisella kielellä.
 Rooma, Bysantti... Miten monta kreikkalaista kirjaa
 palauttivatkaan arabit maailmalle! Outoa. Aivan kuin
 Amra ben al-Asin soturit olisivat silloin Aleksandriassa
 heitelleet kiireesti säkkeihin paitsi kultaa myös kirjoja –
 hyödyöntä kuormaa pitkällisessä, vaikkakin maineikkaassa sodassa...
 Tärkeää meidän historiassamme on tosin muu:
 tämäkin kukoistus (jota myöhemmin
 alettiin sanoa muslimikulttuurin renessanssiksi)
 on ammentanut itsensä loppuun, ja maailma on jälleen vajonnut pimeyteen.

Kirjastoja on tullut paljon – nyt puuttuu tulta.

Suom. Jukka Mallinen

Hyvät ystävät!

19.-20.03.2014

**LiteraruS-lehti
järjestää
venäjänkielisen
kirjallisuusseminaarin.**

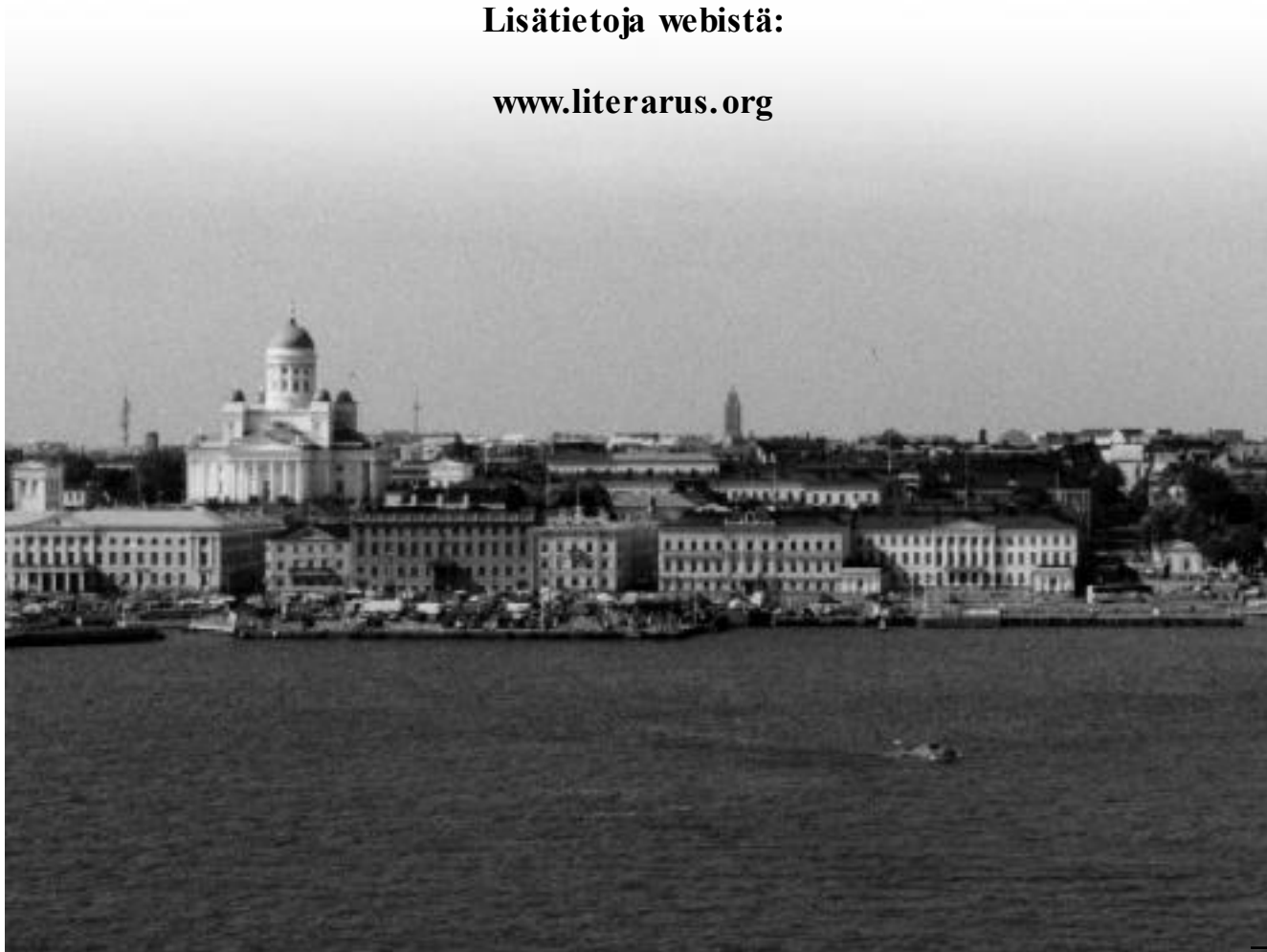
Seminaarin teema:

Venäjä ja Eurooppa: kulttuurien dialogi

Tervetuloa!

Lisätietoja webistä:

www.literarus.org

Liisa Byckling

***Pietarilainen Jakob
Grot,
Pohjola – Venäjä -
yhteyksien luoja***

***Helsingin yliopiston professori
1840 – 1852
ja
kirjallisuusmies***

Kuuluisan pietarilaisen kielen- ja kirjallisuudentutkijan, akateemikko Jakob Grotin (1812 – 1893)

kaksikolmevuotispäivää on muistettu monin tavoin: Helsingissä ja Pietarissa on järjestetty seminaareja, näytelyjä ja tuotettu useita julkaisuja eri kielillä.

Miten 28-vuotiaasta pietarilaisesta virkamiehestä ja runouden kääntäjästä Jakob Grotista tuli Aleksanterin yliopiston ensimmäinen varsinainen Venäjän historian ja statistiikan sekä kielen ja kirjallisuuden professori (1841 – 1852). Syyt olivat ennen kaikkea poliittiset, mutta Grotin sivistyneisyys, kielitaito ja persoonallisuus olivat ratkaisevia.

Jakov Grotin isoisa, saksalainen pappismies muutti Venäjälle 1760. Jakovin virkamies-isä opetti keisarin perheen lapsille saksaa. Perheessä puhuttiin venäjää ja saksaa. Jakov kävi Venäjän parasta koulua, Tsarskoje selon lyseota, jonka kuuluisaa oppilasta, 13 vuotta vanhempaa runoilija Aleksandr Puškinia hän ihaili. Toimessaan eriministeriöiden virkamiehenä Jakov innostui opiskelemaan englantia ja ruotsia. Hänen kiitety käännöksensä Byronin *Mazepa*-runoelmasta ilmestyi ajan johtavassa

NÄYTTELY SLAABILAISSA KIRJASTOSSA
tammi- joulukuuta 2013

*Pohjola- Venäjä
-yhteyksien luoja*

Jakov Grot
200 vuotta

1634-1840 KANSALLISKIRJASTO, Unioninkatu 36, 00170 Helsinki, www.kansalliskirjasto.fi

kirjallisuuslehdessä *Sovremennikissa* (1838), jonka vakituiseksi avustajaksi hän tuli. Toinen tärkeä käänös, Esaias Tegnérin *Fritiofin taru* ilmestyi Helsingissä 1841. Suomessa Grot käväisi kesällä 1837, sitten pitämät opintomatkat avasivat hänelle kirjallisuuden kentän. Läpimurto Venäjän ja Suomen kirjallisissa suhteissa tapahtui 1838, kun Grot kävi Runebergin luona Porvoossa ja julkaisi artikkelin *Tutustuminen Runebergiin. Matkalta vuonna 1838* (*Sovremennik* 1839). Artikkelin alkuna Grotin Suomea ja Pohjolaa käsittelevien artikkelien ja käänösten sarjalle.

Aleksanterin yliopiston professori ja “venäjän kielen apostoli”

1830-luvun lopulla Suomen ylimmän hallinnon johtomiehet – ministerivaltiosihteeri R. H. Rehbinder ja hänen seuraajansa Alexander Armfelt – jakoivat käsityksen siitä, että Suomen oli oman etunsa nimissä entistä tiivimmin kiinnityttävä Venäjän yhteyteen ja että Suomen virkamiesten oli välttämätöntä osata venäjää. Aleksanterin yliopiston Helsingissä ja koulujen venäjän kielen opetuksen tasoa tuli kohentaa ja lisätä. Tähän tehtävään löydettiin Jakob Grot. Keväällä 1840 Grot muutti Helsinkiin. Omien sanojensa mukaan Grot sai Rehbinderiltä ryhtyä “venäjän kielen apostoliksi tšuhnien maalla”, kuten hän leikillisesti Suomea nimitti kirjessään ystäväilleen. Samana kesänä Aleksanterin yliopisto vietti kaksisataavuotisjuhlaansa (Åbo Akademin perustamisesta 1640 laskettuna) suurin juhallisuuksin. Helsinkiin saapui arvovieraita mm. Ruotsista ja Venäjältä. Heidän joukossaan oli myös Grot, joka toimitti ruotsiksi ja venäjäksi ilmestyneen Aleksanterin yliopiston 200-vuotisjuhlakirjan.

Grot nimettiin 1841 uuteen ja korkeapalkkaiseen Venäjän kirjallisuuden ja historian varsinaisen professorin virkaan. Venäjän kielen professorin virka oli perustettu jo 1828, mutta sitä hoitanut S. V. Solovjov oli epäpätevä. Grotin tehtäviksi tulivat myös koulujen venäjän kielen tarkastusmatkat sekä oppikirjojen ja sanakirjan laatiminen joita tarvittiin koulujen venäjän kielen opetuksen lisääntyessä. Grot sai työksensä lisäksi Venäläisen kirjaston (nyk. Slaavilaisen kirjaston Kansalliskirjastossa) järjestämisen, kuten Kirsti Ekonen kertoo tutkimuksissaan. Helsingissä Grot asui äitinsä Karolinan ja sisarensa Rosan kanssa; heidän viimeinen kotinsa oli Kauppatorin vieressä olevassa Lampan talossa.

Grot-tutkimuksen aarreaitta on hänen kirjeenvaihtonsa Pietarin yliopiston rehtorin ja *Sovremennik*-lehden toimittajan, kirjallisuuden tutkija Pjotr Pletnjovin (1791-1865) kanssa. Heidän kirjeenvaihtonsa muodostaa Grotin Helsingin-vuosien “päiväkirjan”, joka käsittää kolmiosaisen julkaisun lähes 2500 sivua. Ruotsiksi on julkaistu vain kirjeenvaihdon Suomea koskevat osat.

“En voi valittaa seuran puutetta,” Grot kirjoitti talvella 1841/42 Pletnjoville. Miellyttävä ja sivistynyt nuori professori oli tervetullut kaikkiin koteihin ja juhliin. Grot solmi suhteita henkilöihin jotka virkauransa ansiosta tunsivat Pietarin oloja ja kulttuuria ja osasivat venäjää. Grot tunsikin myös kirjailijoita kuten Fredrik Cygnaeuksen ja Zacharias Topeliuksen, tiedemiehiä kuten Matthias Castrénin ja J.J. Nervanderin, aristokratiaa kuten Armfeltit, Walleenit, Aurora Demidova-Karamzinin, Musin-Puškinit ja Ramsayt sekä Viaporin venäläistä upseeristoa ja Helsingin venäläistä porvaristoa. Seurahuoneella järjestettiin suuria illallisia ja näytöksiä. Ruotsalaisia vierailuesityksiä Grot kävi katsomassa Esplanadilla Engelin

teatterissa (ei ole säilynyt). Kaivopuiston kylpylässä hän virkistäytyi uimaretkillä. Kesäisin pietarilaiset vieraat toivat Grotille tervetulleita uutisia Venäjän kirjallisuudesta ja politiikasta.

Suomi avasi Grotille uusia näköaloja

Opiskelijoiden puutteellisen venäjän kielen taidon takia Grot luennoi ruotsiksi Venäjän historiasta ja kirjallisuudesta. Opetus tähtäsi tulevien suomalaisten virkamiesten ja opettajien Venäjä-tietouden kartuttamiseen. Grotin kirjeistä päätellen hän antoi korkeatasoista opetusta eri tiedekuntien opiskelijoille, omien sanojensa mukaan aika ”vihreille” nuorille.

Romanttisen runouden ihailijana Grot luennoi Puškinista paljon eri vuosina ja eri kursseilla. Kenties juuri Grotin vaikutuksesta ilmestyivät ensimmäiset Puškinin runojen ruotsinnokset 1840-luvun lopulla. *Helsingfors Morgonblad* julkaisi mm. katkelmia *Boris Godunovista*. Puškiniä Grot siteerasi Venäjän historian luennoillaan, ja Pietarin – keisarin ja hänen kaupunkinsa – historia herättikin opiskelijoiden kiinnostusta. Grot kirjoitti talvella 1841/42 Pletnjoville, että hän oli luennoinut Pietarista ”syvästi aiheeseen eläytyen”. ”Kuulijani eivät olleet koskaan ennen olleet niin kiinnostuneita, ja vaikka puhuin vapaasti ruotsiksi ilman papereita, tunsin aiheen vaikutusvoiman. Pietari Suuren elämästä löysin kokonaisen uuden maailman!” Parin vuoden kuluttua Grot saattoi tyytyväisenä todeta muutamien opiskelijoiden menestyneen venäjän opinnoissaan.

Oman kehityksensä kannalta Grot piti muuttoa Helsinkiin elämänsä käännekohtana: ”Suomi ja professorin virka avasivat minulle uusia keinoja ja näköaloja”, hän kirjoitti Pletnjoville 1847. Grotin, sittemmin Venäjän 1700-luvun asiantuntijan, harrastuneisuus aikakauteen

virisi Helsingissä, ja hän alkoi saada mainetta Pietarissa tutkijana.

Uusien oppikirjojen valmistaminen sekä kaksiosaisen *Ruotsalais-venäläisen sanakirjan* toimittaminen työllistivät Grotia. Palkkion lisäksi Grot sai sanakirjatyöstään keisarilta harvinaisen korkean mitalin, 2. luokan Annan. Kielen ja historian oppikirjoja julkaisivat myös Grotin kollegat, venäjän kielen professori Stepan Baranovski ja lehtori Matthias Akiander.

Rehbinderin ponnistelut suomalais-venäläisten kulttuurikontaktien hyväksi olivat onnistuneet vain vähäksi aikaa, sillä yleiseurooppalaisen vallankumouksellaan (1848) vaikutustuntui voimakkaana myös Suomessa. Kaikista ponnisteluistaan huolimatta Grot ymmärsi että venäjän kielen opetus ei tuottanut tuloksia, ja hän olisi luopunut kaikille opiskelijoille pakollisesta venäjän kielikoosteesta. Fennomanian aktiivisessa vaiheessa 1840-luvun puolivälissä opiskelijoiden suhde venäjän opiskeluun kärjistyi. Grot tunsii vuosien mittaan yhä selvemmin tilanteensa kaksijakoisuuden: hän ei ollut vain Pohjolan kirjallisuutta ja Suomea rakastava yksityishenkilö, vaan myös hallituksen politiikan välikappale. Yritykset saattaa venäjän kieli parempaan asemaan Suomessa ja sen yliopistossa eivät koko keisariaikana kantaneet kaunistahedelmää, vahvistaa historian professori Matti Klinge. Myöhemmin Grotin toivomat uudistukset toteutuivat osittain yliopistossa, kun virkatutkinotjärjestelmässä venäjän kielen ja maan olojen tuntemusta oli huomattavasti vähennetty.

Grot esittelee Suomen kirjallisuutta. Kalevala ja Runeberg

Venäjällä Grot ansioitui suomalaisuuden edistämisessä. Ensimmäisenä hän esitteli maan miehilleen Lönnotin ja käänsi otteita *Kalevalasta* (ruotsin kielestä) artikkelissa Suomalaisista ja heidän

kansanrunoudestaan (*Sovremennik* 1840). Julkaisuliittyi romantiikan ajan yleiseen folklore-kiinnostukseen Euroopassa. Helsinkiin muutettuaan Grot alkoi opiskella suomea, ja hän oppikin kieltä niin hyvin, että Lönnrot kehui hänen kirjallista ilmaisuaan paremmaksi kuin syntyperäisten suomalaisten. Grotin ystävyys Lönnrotin kanssa kesti vuosikymmeniä.

Venäjällä Grotin ansiot on tunnustettu venäläis-suomalais-skandinaavisten kirjallisten yhteyksien edistäjänä. Yli vuosikymmenen Grot oli Venäjän suuntaan ahkerin ja pätevin Pohjo-lan kirjallisuuden ja kulttuurin välittäjä. Grot avasi venäläisten lukijoiden silmät sille että Suomi ei ollut vain "Luonnon surullinen poikapuoli" (Puškinin runoelman mukaan), vaan uutta luovan kirjallisuuden ja kansanrunouden tutkimuksen maa.

Hyvin tärkeä oli Runebergin ja Grotin kirjailijaystävyys ja tietojen vaihtaminen. "Uskollisuusluontoa kohtaan" oli Runebergin varhaisen runouden pääpiirre Grotin mukaan, mutta hän innostui myös tämän historiarunoista. Koska Runeberg ei osannut venäjää, hänen kyselyihinsä venäläisestä kirjallisuudesta Grot vastasi lähettämällä Puškinin runokokoelman saksaksi, ja hän sai runoilijan jonkin verran kiinnostumaan aiheesta. Grotin vuosittaisilla vierailuilla Runebergien kotona runoilija oli viisas ja laajasti sivistynyt puhelukumppani, jonka veroista Grot ei useinkaan löytänyt Helsingissä.

Grot teki ansiokkaasti Runebergiä tunnetuksi Venäjällä. *Sovremennik*iä varten Grot käänsi Runebergin artikkelin *Suomen luonnosta, kansantavoista ja elämästä maan sisäosissa, Jouluilta-runon ja Hirven metsästäjät*. Katariina Suuren aikana tapahtuvan romanttisen draamarunon *Nadeschdan* valmistumisesta Grot kertoi tuoreeltaan Pletnjoville kuultuaan sen Runebergin ääneen lukemana. Uutinen oli sensaatio, sillä

Pletnjov oli tutustunut Runebergiin ja kunnioitti tätä "nerona" lisäten että "sellainen oli Venäjällä Puškin".

Nadeschdan kriittiset viittaukset maaorjuuteen koituivat sen epäonneksi: pietarilaisen sensuurin poistettua Grotin käännöksestä tärkeitä säikeitä runoelman pääajatus katosi.

Heti Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoiden I osan* luettuaan Grot kirjoitti Pletnjoville, että se oli "hurmaavaa" ja uudenlaista runoutta. Grotin mielestä runoilija oli alistanut "patriottisen suuntauksen" vielä korkeammalle tunteelle, "rakkaudelle ihmiskuntaa kohtaan, joka ei tunne kansallisuksia ja joka kauniisti saa vihamiehet sopimaan". Grot julkaisi tutkielman *Artikkeleita suomalaisista sotaretkistä 1808 ja 1809 sekä Kulnevin runomuotoisen käännöksen* (1849). Asettaessaan keisarikunnan arvot kansallisten pyrkimysten edelle Grot seurasi ihailemansa Puškinin ajattelua, joka korosti venäläisyyttä kaikkien kansallisuudet kokoavana voimana. Grot kannatti länsimaisen kirjallisuuden levittämistä Venäjälle, mutta hän sympatisoi slavofiilien poliittisia käsityksiä. Grot suositteli Venäjälle kulttuurista lähentymistä Länteen, vaikka hän kannatti poliittista eristymistä kumouksellisesta ja vapaamielisestä Euroopasta.

Matkoja Suomessa vuonna 1846

Suomi-tuntemusta edisti Grotin Matkoja Suomessa *Laatokan rannalta Tornio-joen rannalle 1846* (julkaistu suomeksi *Matkoja Suomessa vuonna 1846*). Matkakohteina olivat Käkisalmi, Sortavala ja Savonlinna, joissa Grot kävi koulujen venäjän kielen tarkastajana. Kuopiossa Lönnrot liittyi mukaan Grotin kutsustaja kustannuksella. Matka jatkui Kajaaniin, Tornioon, Aavasaksaan keskiyön aurinkoa ihailemaan ja lopuksi Ouluun. Myöhemmin

Grot muisteli Lönnrotin kanssa tekemäänsä “vuoden 1846 runollista matkaa”.

Grotin sinänsä viat on matkakirja aiheutti polemiikkia Pietarissa. Arvovaltainen lehti *Ottestvennyje zapiski* (Isänmaallisia kirjoituksia) moitti Grotin sivuttaneen suomalaisen yhteiskunnan ja etenkin sivistäjän oavan talonpoikaiston kuvauksen. Kirjan suomentaja Pekka Hakamiestulkitsi asian toisin: Grot oli tarkka kansanelämän kuvaaja ja hän kertoi lyhyesti aikansa yhteiskunnallisista epäkohdista; tosin hänen kertomuksensa huokuu kelpo alamaaisuutta ja uskollisuutta tsaria kohtaa.

“Kaikesta köyhyydestään ja synkyydestäänkin huolimatta Suomi muuttuu kynäsi kosketuksesta maaksi, joka ansaitsee tulla tiedonhaluisen ihmisen tutkittavaksi,” Suomessa matkailut ja tänne muutto suunnitellut Pletnjov kirjoitti Grotille. Venäjällä Grotin kirjan vaikutus olitui pitkälle eteenpäin. Hänen kertomuksensa “rehellisistä suomalaisista” ja “tapojen puhtaudesta”, jota hän pitää kristillisen opin ja turmeltumattomuuden seurauksena, toistuvat myöhemmissä kuvauksissa. Venäjällä Grot levitti myönteistä Suomi-kuvaa, joka oli erityisen tarpeellista 1800-luvun lopulle tultaessa.

Helmikuussa 1850 Grot toi Helsinkiin nuoren vaimonsa Natalian Pietarista. “Toivon että hän tuntee olevansa Suomessa kuin kotonaan ja oppii lukemaan ruotsia”, Grot kirjoitti Lönnrotille. Heidän poikansa Nikolai syntyi Helsingissä huhtikuussa 1852. Saman vuoden elokuussa Grotin äiti kuoli. Grotien perhehaudassa Helsingin luterilaisella hautausmaalla lepäävät Jakovin äiti ja hänen sisarensa Rosa sekä muita sukulaisia.

Grotin päätös luopua professuurista toteutui, ja tammikuussa 1853 hän palasi perheineen Pietariin. Suomessa Grot kohotti venäjän kielen ja kirjallisuuden

opetuksen tasoa. Vaikka hän ei kasvattanut yliopistossa tutkijoita vaan opettajia, hänen merkityksensä yleisen Venäjä-tietoisuuden edistäjänä ja kirjallisuuden tunnetuksi tekijänä oli suuri. Toisaalta Grotin oman kehityksen kannalta Suomen oppivuodet olivat tärkeitä, sillä hän loi huomattavan tiedemiesuransa perustan Helsingissä.

Palattuaan Pietariin Grot toimi aluksi Tsarskoje selon lyseon kirjallisuuden professorina sekä keisarin Nikolai I:n lasten opettajana. Hänen on arvioitu vaikuttaneen myönteisesti Aleksanteri II:n Suomi-politiikkaan. Grot sai akateemikon arvonimen sekä salaneuvoksen arvon. Hänen tuotteliasuransa jatkoi 1862 Pietarin tiedeakatemiassa, jonka II osaston johtaja hänestä tuli. Grot julkaisi useita tärkeitä tutkimuksia mm. Puškinista, Kustaa III:n ja Katariina Suuren kirjeenvaihdon sekä runoilija Gavriil Deržavinin 9-osaisen *Kootut teokset* kommentaareineen, jotka olivat urauurtavia Venäjällä. Hänen tutkimuksensa venäjän oikeinkirjoituksesta (“Orfografia po Grotu” oli voimassa 1918 asti), etymologiasta ja kielipistä ovat hyvin arvostettuja, samoin hänen aloittamansa Venäjän kielen sanakirjan toimitustyö.

Vaikka Grot ei enää palannut Suomeen, hänen yhteytensä tänne säilyi: hän julkaisi artikkeleita Suomesta, jatkoi kirjeenvaihtoaan Lönnrotin kanssa ja solmi uusia kirjekontakteja. Grotin merkitys on tullut esille Suomen ja Venäjän kirjallisia yhteyksiä käsittelevissä tutkimuksissa sekä Helsingin yliopiston historiassa. Grotin merkitys on arvioitu suureksi: lyhyenä kautena 1840-luvulla hän lähensi suuriruhtinaskunnan ja keisarikunnan kirjallisuutta ja hengenelämää toisiinsa. Venäjällä Grot oli aikansa paras Suomituntija. Vasta 1800-luvun lopulla hänen työnsä sai jatkajia Suomen ja Venäjän kulttuurin välittäjinä. Grotin urauurtavaa toimintaa valaisee Pietarissa julkaistu

artikkelikokoelma, johon Kirsti Ekonen ja allekirjoittanut ovat kirjoittaneet hänen työstään Suomessa. Helsingissä Kansalliskirjaston Slaavilaisessa kirjastossa on vuoden 2013 loppuun asti esillä *Jakov Grot 200 vuotta – juhlanäyttely: Pohjola – Venäjä -yhteyksien luoja*. Siihen liittyy näyttelyjulkaisusekä venäjänkielisiä tiedotteita.

KIRJALLISUUTTA:

Byckling, Liisa. Jakov Grot och J.L. Runeberg. Litterära kontakter. översättningar och vänskap mellan Finland och Ryssland. De första åren 1838 – 1942 *Historiska litteraturhistoriska studier*, 88. Red. Jennica Thyllin-Klaus och Julia Tidigs. Svenska litteratursällskapet i Finland. 2013. S. 81 – 116.

–Jakov Grot v Finlandii 1840 – 1852: professor Gelsingforsskogo universiteta, posrednik v literaturnyh svjazah. [Jakov Grot Suomessa 1840 – 1852: Helsingin yliopiston professori ja kirjallisten kontaktien välittäjä.] – *Filosofski vek. Almanah. Vypusk 38. (The Philosophical Age. Almanac. Issue 38. Connecting Nations and Times. Jakov Grot: on the Bicentenary of His Birth.)* Edited by Tatiana Artemyeva, Mikhail Mikeschin. St. Petersburg – Helsinki: St. Petersburg Center for the History of Ideas, 2012. S. 22–52.

www.ideashistory.org/ru/a38.html

–Jakov Grot and Culture in Helsinki: Theatre and Entertainments in the 1840s–50s. Op.cit. S. 195–213. www.ideashistory.org/ru/a38.html

–“ Venäjänkielen apostoli tshuhnen maalla”. Jakov Grot, Helsingin yliopiston professori 1840–1852. *Kansalliskirjasto 2012/4*. S. 23–28.

Ekonen, Kirsti. Slavjanskaja biblioteka Helsinki 1809–1924: istorija organizatsii. *Gelsingfors – Sankt-Peterburg: stranitsy istorii*. Red. S.G. Kaštšenko, Timo Vihavainen. Sankt-Peterburg: Nestor. 2012. S. 8–23.

–Slaavilainen kirjasto: ystävyysväline vai venäläistämisen väline. *Idäntutkimus 3/2012*. S. 3–11.

–Jakov Grot – osnovatel Slavjanskoj biblioteki Helsinki. www.ideashistory.org/ru/a38.html

–Mies maailmanluokan kirjaston takana. *Kansalliskirjasto 4/2012*. S. 29–31.

–Jakov Grot: kulturen, nationaliteten och biblioteket. *Historiska litteraturhistoriska studier*, 88. Red. Jennica Thyllin-Klaus och Julia Tidigs. Svenska litteratursällskapet i Finland. 2013. S. 117–132.

Flink, Toivo. Emämaan kieli. *Venäjän kahdet kasvot*. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin

rakennuskivenä. Toim. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita 2004.

Grot, Jakov. *Matka Suomessa 1846*. Suom. Pekka Hakamies. Helsinki: SKS, 1983.

Utdrag ur J. Grotsbrevväxning med P. Pletnev angående finska förhållanden vid medletav 1800-talet. 1–2. Översättning av Walter Groundstroem Skifter utgifva av Svenska litteratursällskapet i Finland. Del 106, 1912. Del 119, 1915, Helsingfors.

Kalleinen, Kristiina, Byrokratian pyhä yhteys – Suomen ylin virkamiehistö ja Venäjä 1809–98. *Venäjän kahdet kasvot*. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä. Toim. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2004.

Kaahu, Eino. *Finlanskajaliteratura v Rossii 1800–1850*. Tallin: Estonskoje gosudarstvennoje izdatelstvo, 1962.

Karhu, E. G. Perepiska Eliasa Lennrota s Jakovom Grotom. Obštšenie kulturi narodov. *Issledovanija i materialy po istorii finsko-karelsko-russkih kulturnyh svjazej XIX–XX vekov*. Petrozavodsk: Institut jazyka, literatury i istorii KarNTSRAN, 2003.

Kiparsky, Valentin. *Suomi Venäjän kirjallisuudessa*. Helsinki: Oy Suomen kirja, 1945.

Klinge Mattiet al. *Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917*. Helsinki: Otava, 1989.

Perepiska J.K. Grot a P.A. Pletnjova. 1–3. Pod red. K. J. Grot. Sankt-Peterburg, 1896.

Šarypkin, D.M. *Skandinavskaja literatura v Rossii*. Leningrad: Nauka, 1980.

Trudy Jakova Karlovitša Grot a I, Iz skandinavskogo i finskogo mira, 1839–1881: otšerki i perevody. [J.K. Grotintutkimuksia, 1. Skandinaviasta ja Suomesta, 1838–1881: artikkelitaita käännöksiä.] Izdana pod red. prof. K. J. Grot. S.-Peterburg 1898.

Russofobia

Timo Vihavainen

Dostojevskin Tjuttševin ja Herzenin tapaisilla venäläisillä patrioteilla oli tapana kirjoittaa varsin pilkallisesti eurooppalaisesta pikkuporvarillisuudesta. Samaan aikaan heitä loukkasi eurooppalainen ylemmydentunto ja kiittämättömyys. Olihan Venäjä sentään vapauttanut Euroopan Napoleonin tyranniasta ja kohdellut voitettujakin kiistattoman jalomielisesti. Mistä siis vihat? Yksinkertainen selitys tähän ongelmaan oli, että venäläiset olivat objektiivisesti oikeassa ja siksi myös venäläisten sopi paheksua ja halveksua Eurooppaa, kun se taas toisin päin oli aivan sopimatonta. Mutta asiaa kannattaa tarkastella lähemmin.

Fjodor Tjuttšev, hän joka lausahti kuuluisan ajatuksen Venäjän ymmärtämisen mahdottomuudesta, uskoi asian ytimen olevan siinä, että Euroopan ehtyvä kulttuuri ei kyennyt ymmärtämään seuraajaansa, Venäjää, joka olisi sen hautaava kuten lapset joutuvat tekemään vanhemmilleen. Eihän Kreikkakaan kyennyt ymmärtämään Roomaa.

Vastaava ajatus oli Dostojevskillä, joka kyllä väitti venäläisten rakastavan Euroopan pyhiä hautoja ja suuria muistoja. Mutta nyt ne kuuluivat menneisyyteen.

Ymmärtämätön, itsekäs, pikkumainen ja tyhmän ylpeä Eurooppa ei kyennyt näkemään sitä suuruutta, joka piili venäläisessä kyläyhteisössä. Se näki vain ryysyiset ja oppimattomat talonpojat ja oman pinnallisen järjensä mukaisesti uskoi olevansa niitä ylempänä.

Venäläiset patriootit olivat usein vilpittömän hämmästyneitä ja loukkaantuneita siitä, ettei Eurooppa uskonut myöskään Venäjän politiikan epäitsekkyteen. Kirjailijan päiväkirjassaan Dostojevski purki loukkaantumistaan sen johdosta, että Euroopan vallat ryntäsivät riistämään Venäjältä sen Turkin sodan voittojen hedelmät, ymmärtämättä sen puhtaita vaikuttimia.

Eurooppalaisen politiikan järjestelmällä todella olla aika kyyninen. Liian vahvaksi kasvava valtio sai aina vastaansa muiden muodostaman koalition, mikä palautti voimat asapainon. Asia ei kuitenkaan koskenut vain Venäjää, joka itse oli tässä pelissä mukana täysin rinnoin.

Venäjän kasvava mahti synnytti pelkoa ja ranskalaisia ja englantilaisia heräteltiin huomaamaan tilanteen vaarat julkaisemalla melko karuja kuvauksia elämänmenosta Venäjällä. Alan klassikko on markiisi de

Custinen laaja kuvaus Venäjästä vuonna 1839. Sitä myytiin Euroopassa tuon ajan oloissa valtavasti, sadoin tuhansin.

Tokihan Venäjää tämänkin ajan kirjallisuudessa paneteltiin, mutta kaikkia kauhutarinoita ei suinkaan tarvinnut keksiä. Jo pelkästään Puolan lukuisten kapinoiden kukistamiseen liittyi aivan kylliksi hiuksia nostattavia tapauksia.

Vastaavaa ja pahempaakin olisi kyllä voinut löytää myös vaikkapa Irlannista tai Euroopan valtojen siirtomaista, mutta tämä oli niiden mielestä taastoinen juttu. Kyllä Venäjän pelolle oli myös eräitä täysin ymmärrettäviä syitä, minkä venäläiset patriootit helposti unohtivat. Tokihan Venäjä ei ollut maailman ainoa imperialistinen ja autoritaarinen maa, mitä lännessä ei aina välitetty muistaa. Toisaalta malka löytyi myös venäläisten patrioottien silmästä.

Jo 1800-luvun puolivälissä alettiin ainakin joskus käyttää termiä “russofobia. Sen otti käyttöön Fjodor Tjuttšev. Venäjään kohdistuvaa vihamielisyyttä ja erityisesti pelkoa – johon sana “fobia” nimenomaan viittaa – oli Euroopassa tuolloin runsaasti liikkeellä.

Selänsieurooppalainen russofobia, jonka huippu asettuu Krimin sodan aikoihin, on selitettävissä sekä nopeasti vahvistuvan Venäjän aiheuttamalla pelolla että Nikolai I:n autoritaarista yhteiskuntajärjestelmää kohtaan tunnetulla antipatiolla.

Länsi-Euroopassa erityisesti liberaalit pitivät Venäjää taantumuksen suurimpana tukipylväänä ja kansojen vankilana. Myös Karl Marxin ja Friedrich Engelsin kaltaiset radikaalit olivat vähintään yhtä leppymättömiä russofobeja kuin markiisi de Custine.

1800-luvulla venäläisvastaisuuden keskeisimpiä argumentteja oli se raaka sorto, jolla Puolan vapausliike yhä uudelleen murskattiin. Puolalaiset kehittivät jopa oman kansallisen mytologian, jonka mukaan Venäjän sortama Puola oli kansojen Kristus, sijaiskärsijä, joka sai Euroopan puolesta

ottaa vastaan Venäjän iskut, mutta joka vielä kerran nousisi kuolleista.

Venäjä, Kristuksen piinaajana sai tässä siis lähinnä saatanallisen roolin. Poliittinen vastakohtaisuus innoitti puolalaisia myös selittämään, että barbaariset venäläiset eivät edes olleet oikeita slaaveja, vaan puoliksi suomalaista rotua, mistä heidän barbaarisuutensa juuri johtui. Samaa Suomi-korttia käytettiin myös ukrainalaisten nationalistien keskuudessa. Venäläisten “suomalaisuus” oli jo tuolloin vanha otaksuma, jolle tukea löytyi aina Nestorin kronikasta saakka. Nykyinen geenitutkimus antaa sille perusteita.

Venäjällä patrioottiset slavofiilit puolestaan selittivät venäläisyyden olevan olemukseltaan väkivallatonta, ihmisrakasta ja suvaitsevaista. Saatanan valta löydettiin sen sijaan läntisestä Euroopasta, johon myös Puola katolisen uskontonsa perusteella kuului.

Myöhemmin, 1800-luvun lopulla russofobian keskus siirtyi poliittisen asetelman muuttuessa Saksaan ja Ruotsiin, jotka pelkäsivät Venäjän tavatonta väestönkasvua ja näköjään loputonta laajenemista. Samaan aikaan vanha Ranskan ja Venäjän antipatia muuttui suorastaan hehkuvaksi ystävyudeksi huolimatta siitä, että Venäjä oli autoritaarinen ja Ranska liberaali ja “rappeutuneena” pidetty. Tämän uuden ystävyuden takana oli ranskalaisten viha ja pelko, joka nyt kohdistui Saksaan, joka oli lyönyt ja häpäissyt Ranskan vuosina 1870-1871. Venäjä sai ranskalaisilta kaikki vanhat syntinsä anteeksi, kun sen “höyryjyrä” uhkasi nyt Saksaa.

Suomalainen amiraali Avellan, joka 1890-luvulla johti Venäjän laivaston vierailua Ranskaan, joutui siellä ylenpalttisen juhinnan kohteeksi. Vanha Leo Tolstoi, joka oli omaksunut pasifistisen ja anarkistisen profeetan roolin, pilkkasi tätä uutta kansojen ystävyyttä ja selitti, että kaiken takana oli viha: ranskalaisten viha Saksaa

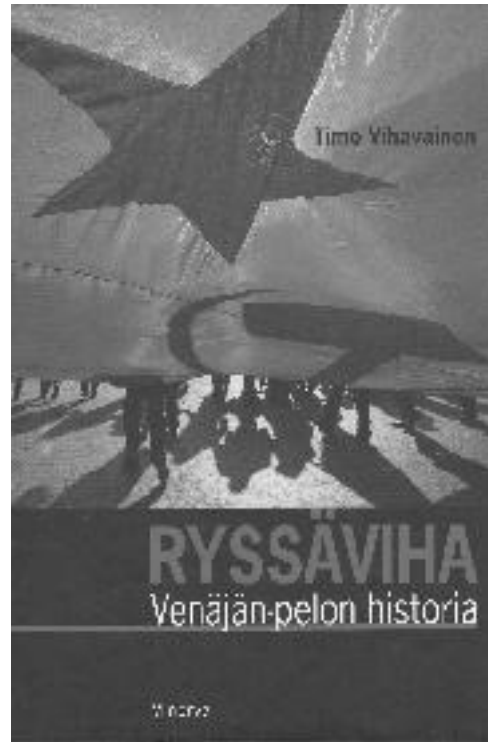
kohtaan. Kaikki haisi aivan liikaa uuden sodan valmistelulta.

Saksassa venäläisvaara aiheutti todellista pelkoa. Se myös innoitti ajatuksia ”kansojen vankilan” hajottamisesta vapauttamalla Ukraina ja myös Suomi ja muutkin ”vangitut” kansat. 1900-luvun aatehistorian aarteistoon tuli myös kuulumaan etenkin Saksassa kehitetty ohjelmallinen kansallisuusviha, jota tietyissä vaiheissa varsin estottomasti lietsottiin venäläisiäkin vastaan. Saksalaisille ”hunneille” taas maksettiin ympärysvaltojen puoleltasamalla mitalla. Mitä tulee ”vangittuihin kansoihin”, Suomi ei ollut vapautumisesta lainkaan kiinnostunut ennen kuin sortokaudet 1900-luvun alussa ja vuoden 1917 anarkia vihdoin ratkaisevasti muuttivat tilanteen.

Saksassa uusi ”biologispohjainen” kansallisuusviha saavutti räikeimmät muotonsa toisen maailmansodan aikana natsien kansamurhapolitiikassa ja ”alihinmisteorioissa”. Niitä tuskin kannattaa nähdä Euroopan poliittisen- ja aatehistorian normaalina jatkona. Pikemminkin kyseessä oli irvokas bifurkaatio, poikkeava kehityskulku, joka sitten onneksi tukahdutettiin globaalilla yhteistyöllä. Suomessa tämä suuntaus ei koskaan saavuttanut todellista menestystä.

Suomesta russofobiaa on hyvin vaikea löytää 1800-luvulta. Me olimme ajan voimapolitiikan kiistojen ulkopuolella ja luotimme hyvään keisariin. Vaikka venäläisyyteen pidettiin etäisyyttä, siihen suhtauduttiin pikemminkin myönteisesti, kuten ajan lehdistöstä voitodeta.

1900-luvun sortovuosien aikana tilanne muuttui täysin ja vuosien 1917-1918 aikana myös venäläisestä ihmisestä alkoi Suomessakin muodostua hyvin epäsympaattinen kuva. Tämä kuva, johon erityisesti vuosien 1917-1918 kokemukset vaikuttivat, korosti venäläisten hillittömyyttä ja vastuuttomuutta. Oppimaton venäläinen ei ollut pelkästään sivistymätön, vaan jopa sivistyskyvytön.

Anarkistinen bolsevismi kasvoi tämän käsityksen mukaan juuri venäläisyydestä. Vuoden 1918 sota selitettiin venäläiseksi tartunnaksi. Tämä tulkinta vastasi aikakauden sosiaaliseen tilaukseen, koska se ikään kuin ”pelasti” suomalaiset siltä häpeältä, jota kansalaissodan teurastus merkitsi. Paha ”ulkoistettiin”.

1920-luvun nationalistinen nuorisopyrkimys ehyttämään kansakuntaa kansalaissodan jäljiltä korostamalla suomalaisuuden ja venäläisyyden vastakohtaisuutta. Suomalaisen velvollisuutena ei ollut pelkästään irtautua venäläisyyden vaikutuspiiristä, vaan myös nimenomaan vihatasitä. Tämän ajateltiin olevan tarpeen, jotta suomalaiset vihdoin irtoaisivat venäläisyyden vaikutuspiiristä ja olisivat valmiita aseellisesti vastustamaan sen hyökkäystä sitten kun se kerran tulisi. Taustana oli näkemys, jonka mukaan suomalaisten suhde venäläisyyteen oli aivan liian myönteinen, mikä oli kansallinen kuolemanvaara.

On jossakin määrin kiistanalaista, missä määrin tämä russofobinen kansalaisuskonto todella saavutti yleisönsä. Mikäli sillä oli menestystä suppeiden ylioppilapiirien ulkopuolella, lieneesyytä pikemminkin etsittävä Neuvostoliiton omasta politiikasta kuten Inkerin kollektivisoinnista ja Karjalan suomalaisvainoista. Ainakin pelkoon löytyi kyllä syitä ja silloinhan on vihakin lähellä.

Jo ennen sotaa ja erityisesti sen aikana toiminut mielialatarkkailusai aiheen todeta, että suomalaiset suhtautuivat hyvin vihamielisesti jo Neuvostoliiton aluevaatimuksiin vuonna 1939 ja erittäin katkerasti Karjalan luovuttamiseen. Todellinen russofobia, ryssäviha, saavutti Suomessa epäilemättömän huippunsa Talvisodan rauhan aikoihin.

Tuon vihan synä tuskin niinkään olise kylvö, jota ylioppilapiirit olivat tehneet, kuin se tapa, jolla Karjala liitettiin Neuvostoliittoon. Sen sijaan, että Neuvostoliitto olisi avoimesti vaatinut alueita vaikkapa sodalla uhaten, se sepitti tarinan Suomessa muka tapahtuneesta vallankumouksesta ja sen auttamisesta. Lopulta alueita otettiin paljon enemmän kuin niitä oli alun perin vaadittu. Tällä kaikella oli oma taustansa, joka selvisi suomalaisille vasta vähitellen, jos sittenkään. Sodan aloittamista ja alueiden anastusta ei tapahtumien taustan ymmärtäminen tietenkään pyhitä, mutta kannattaa muistaa, että aikalaisten järkytystä lisäsi olennaisesti myös se tarina, jonka avulla asiat selitettiin.

Ryssävihan vaikutus jatkui varmasti kymmeniä vuosia sodan kokeneen sukupolven piirissä, vaikka juuri sotaveteraanien joukosta myös nousivat ne, jotka kehottivat unohtamaan menneet ja "nousemaan juoksuhaudoista". Olivathan molemmat osapuolet kärsineet, eikä syyllisiä kannattanut etsiä kansalaisista, vaan valtiojohdosta.

1960-1970-lukujen nuoriso, sotien jälkeen syntyneet "suuret ikäluokat"

näyttikin sitten esimerkkiä aktiivisesta ystävyyspolitiikasta, joka kommunismin ihannoinnissaan meni valitettavasti naurettavuuksiin ja tuotti taas aikanaan vastavikutuksensa. Joka tapauksessa tähän ajanjaksoon sattuu Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton ystävyuden korkeasuhdanne, joka oli kansainvälisestikin ainutlaatuinen.

Entä onko tuota aiemmin mainittua ryssävihaa yhä maassamme löydettävissä? Se sukupolvi, jonka formatiiviseen kokemukseen asia kuului, alkaa jo olla poistunut keskuudestamme. 1960-1970-lukujenkin sukupolvi väistyy nykyään jo työelämästä. Viisimiljoonaisesta suomalaisten joukosta tietenkin löytyy kaikkia kuviteltavissa olevia asenteita ja näkemystyyppejä, myös russofobisia. Mielipidetutkimukset osoittavat kuitenkin, että "hyvin vihamielisesti" suomalaisista suhtautuu venäläisiin hyvin pieni määrä, Helsingin Sanomien pari vuotta sitten tekemän tutkimuksen mukaan se oli kolme prosenttia. Samaan aikaan myönteisesti suhtautuvia oli yli puolet ja neutraalisti asennoituvia kolmasosa.

Tällaisten tulosten valossa ei ole mitään syytä ottaa vakavasti puheita siitä, että "russofobialla" olisi Suomessa merkittävää roolia. Kansallisuuksien välisessä kanssakäymisessä on kyllä aina enemmän tai vähemmän kitkatekijöitä, mutta niiden syytä kannattaa etsiä muualta kuin jostakin irrationaalisesta vihasta, joka määräisi suomalaisten käyttäytymistä. Selvää on, että suomalaisten keskuudessa on vähintäänkin alitajuisia taipumusta suhtautua venäläisiin ja Venäjään toisin kuin vaikkapa Ruotsiin ja ruotsalaisiin, joista myös on joillakin tahoilla haluttu tehdä suomalaisten "sortajia". Tämän kuitenkin selittävät jo monet objektiiviset tosiasiat maiden kokoerosta poliittisen kulttuurin erilaisuuteen.

Suomessa "ryssävihasta" puhuminen siis tuskin on asiallista. Merkillepantavasti

kuitenkin nykyään “russofobia” käytetään Venäjällä laajasti lännenvastaisen argumentoinnin yleiskäsitteenä, jolla selitetään, miksi Venäjän politiikka lännessä vastustetaan, venäläisiä äitejä myös Suomessa vainotaan ja venäläisiä sorretaan ja halveksitaan. Tiettyjen pyrkimysten kannalta tällainen on kätevää, koska silloin ei tarvita rationaalisia argumentteja tai analyysiä. Pelkkä leimariittää.

Kuten 1800-luvun slavofiilit, myös “russofobian” nykyiset määrittelijät ovat selittäneet tuon ilmion heijastavan Venäjän ja lännen kulttuurien syvää vastakohtaisuutta. Jopa presidentin hallinnon alaisen Strategisten tutkimusten instituutin (RISI) johtajan, ulkomaantiedustelun kenraaliluutnantti evp. Rešetnikovin mielestä tämän ristiriidan ytimessä on, että venäläinen kulttuuri edustaa Kristuksen valtakuntaa ja läntinen liberalismisen totaalista vastakohtaa. Myös kommunismi oli saman lähteen mukaan eräs russofobian muoto.

Mikäli asia on näin, taitaan näkemysten sovittelu olla paitsi vaikeaa, myös epätoivottavaa. Jos asioita aletaan näin tulkita, niin tilanne muistuttaa kommunismin aikoja, nyt ei tosin enää edellytetä, että koko maailma olisi jossakin vaiheessa tuomittu tulemaan Venäjän kaltaiseksi. Tuolloin se oli aksiomaattisena pidetty “totuus”.

Sivumennen sanoen, kun kommunismia ja liberalismia pidetään ainakin RISI:n suunnalla saman russofobian ilmentyminä, ansaitsevat Mannerheimin kaltaiset antikommunistit ja konservatiivit venäläisten patrioottien vilpittömät kiitokset, samoin kuin koko valkoinen liike. Tämä seikka on Venäjällä ollut jo kauan nähtävissä, mutta meillä se usein unohdetaan.

A stylized logo consisting of the letters 'TV' in a bold, serif font. The letters are dark grey with a lighter grey shadow or outline behind them, giving it a three-dimensional appearance.

Polina Kopylova

Korva

Novelli

E
g
a
x
d
y
V

Hän ei saanut millään silmiään auki. Joku kusipää oli laittanut niihin liimaa. Lisäksi se idiootti oli jollain tehokuivurilla kuivattanut suun ja iskenyt pään täyteen lyijyä. Lyijy aaltoili raskaana päänkopan sisällä.

Voihan nenä!

Jevgeni onnistui viimeinkin raottamaan silmiään. Kiiltävät seinäpaperit oli kaatua päälle. Aivan pään vieressä seinällä komeili valtavan kokoinen ihka oikea korva.

“Voi vittu, se oli myrkyllistä brenkkua!” Pelkkä ajatuskin kylmäsi ja veti hurteeseen koko kehon.

Korva oli soikionmuotoinen ja kullankeltaisten haivenien peitossa. Siisti.

“Mahtaakohan olla joku homesieni. Ei mikään ihme, kun koko murju on rakennettukananpaskasta.”

Jevgeni ojensi vaivoin velton kätensä ja tökkäsi korvaa. Korva muuttui vaaleanpunaiseksi.

“Näkyjä, helvetti, ei olisi pitänyt vetää sitä ponua. Ambulanssi tänne ja vähän äkkiä.”

Mutta kännykästä ei ollut tietoaakaan.

Sulavin liikkein, niin että lyijyn pinta pääkopan sisällä pyysi mahdollisimman tasaisena, Jevgeni kömpi sohvalta. Siihen hän oli nähtävästi sammuttanut juhlat amineissaan, nyt jo hieman sotkuisissa. Varovasti pidellen seinästä kiinni hän laahusti eteiseen etsimään lankapuhelinta. Ovelta hän vilkaisi taakseen. Korva oli seinässä.

“Mahtaako olla joku pila? Jotain kumimadon tapaista. Muuttaa väriä kun sitä koskettaa.” Kännykkää ei ollut missään, eikä lankapuhelintakaan. Jevgeni istui vähän aikaa puhelinpöydän jakkaralla ja muisteli eilisiä tapahtumia: julkkiksen konsertti, väliaika, paukut, taas konsertti, jutustelua politiikasta, kavereita, mennään meille, kioski, brenkku, keittiö, lisätsäsi, brenkku, köksä, lisätsäsi, brenkku...

Hän oli selvänäkin vastarannan kiiski, mutta kännissä hänestä tuli tosi kumouksellinen, luja ja peräänantamaton. Sukuvika. Ei hän mistään puolueista välittänyt, lueskeli vain oppositiolehtiä ja kuunteli vapaamielisiä radio-ohjelmia.

Hän kurottautui varovasti katsomaan huoneeseen.

Korva oli paikallaan.

“Auttaisiko paukku?”

Ei hän yleensä kohmeloryppyjä harrastanut. Jogurtti oli paras lääke, mutta oli tainnut loppua. Vodkaa oli vielä jäljellä. Taskulämmintä, mutta ei siinä muukaan auttanut. Hän sulki silmänsä, henkäisi syvään ja otti kulauksen vodkaa, niin kuin lääkkeen joskus lapsuudessa. Sitten hän rentoutui kymmenisen minuuttia Ikean sohvalla ja päätti varmistua vielä kerran.

Vinyyliseinäpapereissa sojotti vanha tuttu korva. Punaisia ohuita verisuoniakin siinä oli. Jevgeni kosketti sitä taas ja se alkoi punoittaa.

“No voi sun kakstoista, eihän tuota voi edes kertoa kenellekään. Vai onko se sit tenkin unta?”

Hän yritti vetää sormilla luomia erilleen, mutta silmät olivat jo ennestään auki. Se oli ihan oikea seinäkorva. Varmaan kuuli eiliset keskustelutkin. Kaikenlaista sitä tuli sanottua. Ja laulettiinkin *Goodbye America*, helvetti!

Hän oli joskus lukenut jotakin muista ulottuvuuksista ja pisteistä, jotka voivat vaihtaa paikkaa. Niinhän netekee, kun on aineissa. Eilissä litkussa oli jotain mömmöä. Kaikkihan tietää, että seinillä on korvat, siinä on nyt sen olennoituma. Joko aineiden vaikutusta tai sitten se on siinä ihan itseksensä.

Olisiko jokusekoittanut jotain vodkaan? Kaikki olivat hyviä tuttuja, mutta mistäs sitä nykyään tietää. Kuka hitti o vei puhelimetkin?

Vodkapaukun jälkeen helpotti. Jevgeni kierteli jonkin aikaa kotia, mutta kännykkää ei vain löytynyt. Eikä lankapuhelinta. Saattoi joku viedäkin ne. Molemmatko? Kai ne joskus löytyvät. Entä tuo korva? Koskahan se aikoo siirtyä toiseen ulottuvuuteen? Auttaisiko, jos vetäisi kunnan kännit?

Hän pesi eiliset ryypylasit ja silliastiat, kylpyammeen ja vessanpöntön, tamppasi parvekkeella pikumatot, imuroi makuuhuoneen ja peitti futonin kauniisti päiväpeitolla.

Kun hän joskus muinoin valmistautui kauhunsekaisin tuntein asepalvelukseen, hän trenasi petaamista 40 sekunnissa. Mutta vanhemmat olivatkin jollakin konstilla hankkineet hänelle vapautuksen asepalveluksesta. Siitä ajasta ei jäänyt kuin petaustaito. Nytkin hän veti päiväpeitteen niin tasaiseksi, ettei siinä ollut yhtään ryppeä.

Pedatessaan hän muisti Zhannan, jonka kanssa hänellä oli jo vuoden ajan vuoroin

vieraissa-suhde. Tyttö kävi hänen luonaan aina välillä höylättävänä, hän ajatteli rivosti ja hieman nolona, mutta tyytyväisenä. Hän oli joskus varta vasten opetellut slangin, että olisi samanlainen kuin muut.

Tuon korvan takia ei voi soittaa edes Zhannalle, vaikka kännykkä sattuisikin löytymään.

Pitäisikö se vetäistä veitsellä irti seinästä? Eihän sitä oikeasti ole olemassa. Hän meni tutkimaan korvaa. Korva kasvoi seinäpaperin päällä. Se oli elävä ja lämmin. Tekimieli vähän taivuttaa sitä, mutta ei hän rohjennut. Miten helvetissä sen saisi irti? Siitä voi ruveta tulemaan verta.

–Mitä asiaa? hän kysyi korvalta kovaa ja toivoi, että se katoaisi. Mutta ei se kadonnut. Eikä vastannut. Einähtävästi ole mikään *Cheshire-kissan* hymy.

No yritetään ajatella loogisesti. Jos se on herrapelon visualisointia, niin pelosta on jotenkin päästävä eroon. Mutta isä oli joskus sanonut, että tuo pelko on geeneissä.

Hän tarkisti omat korvansa, ne olivat paikallaan. Sitä paitsi hänen korvansa olivat aivan eri muotoiset, hieman kulmikkaat, mutta tämä oli selvästikin jonkun aatelismiehen korva.

–Kerro, korva, mitä haluat kuulla? Ja mitä olet jo mahtanut kuulla. Hän ei pitänyt omasta äänestään. Hullun miehen ääni. Ärtysä ja hermostunut. –Luulet varmaan, että täällä suunnitellaan Etelämantereen alitunnelia Washingtoniin. Ja kun sinulla ei ole aivoja eikä liioin myöskään päätä, et millään tajua, että kännipäiset ukot eivät pysty kaivamaan edes veljeshautaa itselleen.

Hän alkoi puhua täyttä soopaa. Mutta ei voinut millään pysähtyä, ikään kuin tuo palturi olisi väkisin kuljetanut häntä sakeilla aalloillaan.

–Katsos, korva hyvä, ihmisen elämä on tavallisesti järjestetty niin, ettei hän saa läheskään kaikkea haluamaansa. Silloin hänen pitää vähintäänkin puhua siitä jollekin. Se on helppoa, koska keskustelukumppanit eivät myöskään saa mitä haluavat.

Esimerkiksi demokratia... Tai ei puhuta demokratiasta. Otetaan yksinkertainen esimerkki. Minä olen aina halunnut korvareenkaan. Mutta tiesin, etteivät vanhempani sitä hyväksyisi. Enkä sen takia edes pyytänyt. Kunnioitin heitä, tajuatko? Miksi olisin pyytänyt, jos kerran tiesin, etteivät he pitäisi siitä. Joten en pyytänyt, mutta ilmoitin aina ja kaikkialla, että laitatan kuusitoistavuotissyntäreiden jälkeen korviksen. Sain vanhemmilta lahjaksi rahaa ja menin ja ostin sen korviksen. Tässä se on. Mutta en minä sitä korvaan voinut laittaa. Ajattelin kuitenkin, että pidän sitä vielä joskus, ehdottomasti. Silloin kun asun yksin, kun ostan nahkarotsin, prätkän ja Iron Maidenin kasetteja. Olen nyt kolmekymppinen, asun yksin, mutta kannan edelleenkin korvista taskussa, pidän pitkää ulsteria, käytän bussia ja kuuntelen folkia. Voit tietysti sanoa, että olen pettänyt nuoruuden ihanteeni. Vastaan siihen, että tämä on tervettä järkeä, koska jos minulla olisi korvis, prätkä ja nahkarotsi, vaikuttaisin idiootilta. Helpottaa kummasti, kun juttelen tästä sinun kanssasi. Koska sinäkin vamaan haluat jotain.

Hänestä vaikutti, että korva alkoi punastua, vaikka hän ei siihen ollut koskenut. Silloin hän tajusi.

–Haluatko sinäkin korviksen?

Korva muuttui purppuranpunaiseksi.

–Hei, mutta sehän järjestyy! Hetki, desinfioin vain neulan vodkalla. Hän kaivoi esiin äidin ompelurasian, putasi pumpulilla neulan ja korvan, otti varovasti korvannupukasta toisella kädellä kiinni ja työnsi siihen neulan. Esiin vierähti pikkuinen veripisara. Hän tarkasti, oliko neula mennyt läpi ja veti sen pois. Punainen veripisara vierähti seinäpaperia pitkin alas. Hän työnsi korviksen reikään. Korva oli juhlanan punainen.

–Tämän kunniaksi täytyy ottaa paukut! Jevgeni ilmoitti ja kaatoikielilleen vodkan jämat. –Otetaan tahtojen toteutumiselle ja sille että kaikki halut...

Eteisestä kuului hermostunut ovikellon soitto. Hän nousi ylös, mutta jalat eivät jostain syystä kantaneet, ikään kuin hän olisi juonut puolilitraa yhdellä kulauksella. "Hetki! hän huusi ja juuttui paksuun ilmaan. Jo eteisessä hän tajusi, että olisi pitänyt peittää korva jollakin, mutta siihen ei ollut aikaa. Ovi lensi selälleen ja huoneistoon ryntäsi harmaat akkisia miehiä. Yksi heistä tuuppasi vihaisesti Jevgenin seinää päin, meni olohuoneeseen, suoraan korvan luo, alkoi vetää sitä raadollisesti irti seinästä ja huutaa: vittumainen ääliö, saatpa kohta nähdä kun riuhtaisen sinut saatana tuosta irti.

–Älä, siihen sattuu! Jevgeni huusi, mutta hamaa miesliikautti nyrkkiään ja Jevgeni heitti henkensä.

–Hei, mitä sinulle on tapahtunut?

Hän ei saanut millään silmiään auki. Joku kusipää oli laittanut niihin liimaa ja se idiootti oli jollain tehokuivurilla kuivattanut suun ja iskenyt pään täyteen lyijyä. Lyijy aaltoili raskaana päänkopan sisällä. Ohimoihin se saatanan kusipää oli liimannut hehkuvia kolikoita ja oikeanpuolimmainen korva oli jäänyt jonkun väliin.

No voi helvetti!

Jevgeni sai vaivoin silmät auki. Musta tussi oli levinnyt ruskean silmän kulmasta Zhannan poskelle.

–Jevgeni, mitä on tapahtunut? Asumnon ovi oli auki.

Jevgeni vilkaisi seinää, se oli tyhjä. Näkyi vain ohut tumma noro, joka katosi sohvan selkänöjan taakse.

–Jevgeni, sinulla on pää ihan tohjona. Verta on jopa seinäpapereissa. Kaaduitko vai tappelitko? Sinut pitää viedä ensiapuun. Soitan taksin. Zhanna alkoi kaivaa kännykkänsä.

Jevgeni kosketti varovasti kipeää korvaansa. Korvanlehti oli tahmea ja turvonnut. Siihen oli punkin tavoin

pureutunut pieni korvarengas. Jevgeni kakisteli kurkkuaan.

–Kuule, Zhanna! Tämä ei nyt ole sopiva hetki, mutta mitä jos vihdoinkin muuttaisimme yhteen.

Zhanna sulki pelästyneenä puhelimen ja alkoi punastua. Kohta hänen poskensa ja hiusten osittain peittämät korvansa olivat juhlanan punaiset.

Helsinki

PK

Suom. Galina Pronin

Semjon Kaminski

Enkeleitä viidellä dollarilla kappale

A.B.

Käyn tuollaisissa kaupoissa nykyään harvoin. Viimeksi noin kymmenen vuotta sitten.

Kun muuttaa rahattomana toiseen maahan, on pakko hankkia tavaroita Pelastusarmeijan kierrätyskaupoista. Ellei vaatteita niin ainakin taloustarvikkeita, ehkä myöshuonekaluja. Sitten kun on jo kunnan työpaikka ja oma koti, alat ostella uusia tavaroita ja varot käytettyjen tavaroiden kauppoja, ikään kuin jossain pitkien vaaterivien välissä, kaikenkarvaisten astioiden, kelvottomien ja hyvienkin taulujen, tuolien, pöytien, sohvien ja ummehtuneen hajun seassa sinua vaanivat vanhat vierasmaalaisen pelot ja ikävät muistot, jotka haluaisit unohtaa. Miksi ylipäätään pitäisi sinne mennä?

Olin menossa ravintolaan, mutta menin väärästä ovesta sisään. Iäkäs kassarouva hymyili ja tervehti ystävällisesti enkä rohjennut lähteä heti pois. Laahustin vanhojen tavaroiden keskellä, tutkiskelin niitä ja kiersin kaukaa harvat ostajat.

Kohta oven kilistink ilahdi taas ja kauppaan tuli lisää asiakkaita. Hekin tulivat vahingossa väärästä ovesta sisään, ajattelin. Naisella oli päällään muhkea vaalea turkki ja hän sihisi seuralaiselleen venäjäksi:

–Lähdetään pois, täällä on inhottava haju.

–Odota, anna kun vilkaisen äkkiä maalauksia, täällä saattaa olla jotakin mielenkiintoista.

Menin hyllyn taakse. Pahvilaatikoissa oli valtavasti vanhoja vinylilevyjä. Jotkut paketit olivat avaamattomia. Jazzia, soulia, paljon joululauluja. Tuossa hymyili pingottuneesti Donny Osmond, toisen levyn alta näkyi Barbra Streisandin kookas nenä, näitä en tunne, enkä tuota, tuossa Tina Turner, taas joulua, lisää muinaista, unohtunutta rokkia. Ja tässä viekkaasti hymyilevä vanha tuttu, risukasaa kantava parrakas ukkeli, jonka likaisissa housuissa on iso tumma paikka. Led Zeppelinin neljännen albumin kansi. Kansikin oli kuin uusi. Ihmeellistä. Sehän oli vuonna 1971.

There's a lady who's sure
All that glitters is gold
And she's buying a stairway to heaven...

–Hyi, älä koske, se saattoi olla vaikka kenen käsissä!

Levyjen vieressä luki, että niitä myydään 50 centtiä kappale. Herra jumala, eräässä kaukaisessa maassa 1970-luvulla tällainen levy maksoi minun eli nuoren insinöörin kuukausipalkan verran! Minulla ei ole enää aikoihin ollut levysoitinta. Täällä minulla ei ole koskaan ollut levysoitinta, vain CD. Kuka hullu rupeaa nyt kuuntelemaan viime vuosisadan sihisevää ihmettä?

–Nuo kissat on ihan mukavannäköiset ja maiseman voisimme viedä tuliaisiksi äidillesi.

Otin varovasti levyn käteen ja jatkoin kaupan tutkailua.

Kassan vieressä oli pino pieniä samantlaisia vaaleansinisiä rasioita. Jotain sellaista, mikä edellisenä vuonna tai pari

vuotta sitten ei mennyt oikeissa liikkeissä kaupaksi. Päälimmäisen rasian päällä oli pahvipala, jossa lukisuurin kirjaimin:

Enkelit
5 dollaria kappale

Avasin yhden rasian ja otin esiin söpön pikkuenkelin. Se oli tehty mukavantuntuisesta, jollakin tapaa kumia muistuttavasta keramiikasta ja maalattu hennoin pastellisävyin. Enkeli oli tuskin kämmenenkokoinen ja sillä oli takki, housut ja lippalakki. Siivekäs Gavroche. "Made in China" komeili suurella kullankeltaisessa tarrassa hänen takapuolellaan siipien alla. Niin, tosiaankin tehty Taivaitten valtakunnassa.

–Otan viisi kappaletta, turkin omistaja sanoi takanani. – Tinki vähän! Niitä voi antaa lahjaksi.

Päätin yhtäkkiä etten luovusit typerästä ja täysin tarpeettomasta enkelistä, jota pitelin kädessä. Katselin sitä tarkkaan sillä aikaa kun he valitsivat itselleen enkeleitä, tinkivät ja maksoivat ostoksensa. Menin kassalle vasta kun oven kilistin oli kilahtanut.

There's a lady who's sure all that glitters
is gold
And she's buying a stairway to heaven.
When she gets there she knows, if
the stores are all closed
With a word she can get what she
came for.
Ooh, ooh, and she's buying a stairway
to heaven.

Menin ulos viileään ilmaan. Nyt minulla oli viiden dollarin enkeli ja viidenkymmenen centin portaat taivaaseen.

Aika hyvin näin aluksi.
Tai oikeastaan lopuksi.

Chicago 2009

Sinä sanoit

T.K.

Sinä sanoit: “Aion olla vähän aikaa alasti. Saa sitten nähdä, minne suuntaan sitä luisutaan tienmutkassa.”

Alast on nuori nainen. Väin vaaleat rajat päivettyneellä iholla. Kapean tummanharmaan asfalttien mutka vuoristossa. Auringon kuumentaman tuoreen asfaltin ja jonkun oudon kasvin tuoksu. Muutama auto, niiden ällistyneet vaitonaiset kuljettajat uskovat näkevänsä näkyjä ja puheliaat matkustajat vaikenevat hetkeksi, mutta jatkavat sitten jostakin aivan muusta aiheesta. Autot lipuvat ohitse.

Ajan pitkää pölyistä vaaleanruskeaa Toyotaa. En muista, mihin olen menossa ja miksi. En ole vanha, muuten vain hieman kulunut. Päätin aamulla etten enää ajele partaa, ei aina jaksa. Niin että paras olla katsomatta aurinkolippaan peiliin. Typerä aurinko ottaa aivoon, se häikäisee kutiavia silmiä, vaikka on aurinkolasit. Taitaa alkaa flunssa, helteellä ja keskellä kesää. Vahva havupuiden tuoksu tuntuu autossakin, vaikka ikkunat on kiinni ja ilmastointipäällä.

Siinä se tienmutka on. Näen itseni takaa tienviertä kasvavaa tummaa lehvää ja epämääräistä maisemaa vasten. Vaaleat raidat. Et liftaa, et edes liikuta kättäsi. Kuljet vain tienpenkkaa, kevyesti ja verkkaisesti.

Olin rusentaa ohjauspyörän, vasen jalka painoi jarrun pohjaan.

Avasin ikkunan ja yritin olla katsomatta kohti

–Anteeksi, tarvitsetteko ehkä apua? Ei voi olla totta, että se on minun ääneni.

Sinä käännyit minuun päin.

–Ai miten niin?

Auto sulii ja henki kuumuutta, ilma pyöri kuin valssin tahdissa, mutta sinä vain seisoit ja katsoit rauhallisena.

Silloin minäkin katsoin kohti. En voinut olla katsomatta.

Hymyilit ja siristit aavistuksen verran merensinisiä silmiäsi. Silmäripset eivät edes yrittäneet suojata niitä tunkeilevalta auringonvalolta.

–Tule kyytiin, sanoin ja napsautin oven lukituspainiketta.

Olet autossa. Tunnen kuinka paljaat olkapääsi, selkä ja ... uppoavat matkustajaistuimeen. Kuinka viileän istuimen tekonahka ensin hipaisee ja sekunnin kuluttua sulautuu sinun ihoosi. Olen istuimelle mustasukkainen.

Hengitän varovasti ilmaa sisään. Siinä leijailee vartalosi tuoksu, mutta se ei lainkaan muistuta tuntemattoman hikisen naisen tuoksua, vaan siinä on jotain kiehtovan lämmintä ja tuttua.

–Pistä tämä päälle. Otin takapenkiltä kuluneen farkkutakkini. –Mitä sinulle on tapahtunut?

Sillä aikaa kun tuijotin edessä avautuvaa maisemaa, vedit hiljaa farkkutakin yllesi. Näin sen syrjäsilmillä.

Joku ihminen, jolla oli violetti esiliina, kumartui minun puoleltani auton ikkunaan ja mumisi:

–Etkö kuule?

Huomasin, että istuimme ahtaassa ravintolassa neliskanttisen pikkupöydän ääressä ja vieressä seisoivat äkästarjoilija.

Sinä pudistit päätä irrottamatta katsetta avoimesta kirjasta, jota pidit kädessäsi.

–Vielä yksi gini, olkaa hyvä, minä sanoin.

–Miten ihmeessä joku voi juoda tuota kuusenmakuista litkua, sanoit nostamatta katsettasi kirjasta. –Onpa ällöttävää!

–Ei se ole kuusta vaan katajaa, vastasin hiljaa. Vai tarkoititko kirjaa?

–Ei kyllä tämä novelli on ihan seksikäs. Aika hyvin keksitty. En tosin muista, että olisin joskus sanonut niin, eli siitä että alasti, enkä muista tienmutkaa. En ollenkaan.

Miksi olisin niin sanonut? Luen tämän ehdottomasti loppuun.

Panit avoimen kirjan syrjään ja kiersit kaulasi ympärille turkoosin, aivan silmiesi värisen huivin.

Muutama kirjan sivu kääntyi hitaasti.

–Olet vihdoinkin ruvennut kirjoittamaan jotain sellaista, mikä myy hyvin. Sinusta tulee kuuluisa. Vihdoinkin! Nyt et varmaankaan enää tarvitse kenenkään apua. Mutta aja parta, ei sinulle sovi sänki. Tunnetun kirjailijan pitää olla siisti ja viehättävän näköinen.

Sinä nousit, korjasit hametta ja puseroa ja napitit kaikki takin napit.

–Lähden sitten, hei.

Ja lähdit etkä vilkaissut kertaakaan taakse. Pöydissä istuvat naiset vaikenivat ja katsoivat pitkään sinun jälkeesi, pitkää nahkatakkiasi. Miehetkin olivat hetken hiljaa ja alkoivat puhua nopeasti jostakin muusta.

Ja sinä vain kävelit eteenpäin, kevyesti ja verkkaisesti.

Menit ulos, jossa aivan oven vieressä tummanharmaalla märällä asfaltilla seisoit pitkä vaaleanruskea Toyota ja tunkeileva keskustelumme todistaja - lyhyenlöntä iäkäs

aviomiehesi kuljettaja. Tai ei niinkään vanha, vaan hieman kulunut.

Avoimesta ovesta ravintolaan virtaa kylmää ilmaa ja napitan tiukasti farkkutakin. Flunssainen tarjoilija tuo minulle uuden annoksen, jossa on outo tuoksu. Otan lähemmäksi kirjan, jonka unohdit pöydälle ja tuijotan tämän novellin ensimmäistä riviä.

Chicago, 2009

SK

Suom. Galina Pronin

FILI
FINNISH FILM FESTIVAL OF TURKAKUO

Igor Volovik

Nigulisten urut

Satamarakennus oli kiinni puoli yhdeksään asti. Mutta Tallinnan lautahan lähtee kahdeksalta! Ensin iski paniikki, mutta sitten järki voitti. Väärä satama. Niitä on täällä kolme tai jopa neljä kappaletta, pienessä lahdessaikin valkoista kirkkoa vastapäätä. Sitten on vielä Ruoholahden satama, Santahamina ja kauppasatama kaupungin itäpuolella. Taksinkuljettaja, jonka luokse riensin, viittoi kauppa hallin suuntaan: sinne päin. Taksillako vai raitiovanulla? Ratikka on jo mutkassa lähellä pysäkkiä. Ei kun kävelen. Halvempaa ja tekee hyvää stressille. Aikaa on riittävästi.

Kävelin pitkin Suomen pääkaupunkia. Rantakatuja kauniita rakennuksia, uusklassismi, jugend, Aallon funkki, modernia rakennustaidetta. Eri tyyliä

sopivat yhteen. Oikeaoppinen katuverkko, jossa on taipuisa rannikkoa myötäilevä linja, rannikkoviivaa reunustavat jyrkät kalliot ja arvokkaan näköiset lakoniset julkisivut. Matalahko vaakalinja ja sadunomaisia torneja, uusia ja vanhoja raitiovaunuja, toimistorakennusten lasiseiniä ja antiikin pylväitä, valtavia aluksia ja kupolikatolinen tuomiokirkko, luterilainen risti ja vieressä sen ortodoksinen veli, jossa on vino poikkipuu, graniittia ja tiiltä, vettä ja vehreyttä, kahvilaita ja teattereita. Suomalaisia ja ruotsalaisia kylttejä sekä slaavilaista puhetta. Ilmassa oli alkusyksyn rauhaa ja nuorenevan kaupungin elämän energiaa. Kaupunki on luonnolle ja ihmisille avoin, siinä aistii kaupunkilaisperinteen harmonian.

Satamassa oli tungos, kaikkialla laukkuja ja reppuja. Liput. Passintarkastus. Miksi lippu oli niin kallis? Minulle sanottiin, että se maksaa vain kahdeksan euroa! Vai oliko se lastenlippu?

Ei tänne, vaan oikealle.

Ai niin, ostin kiireessä lipun SuperSeaCatiin enkä kantosiipialukseen. Hyvä juttu. Käytin kaikki käteiset rahat. Millä rahalla sitten syön? Uusi ranskalainen visa toimii silloin kun haluaa! Saapa nähdä miten käy. No olkoon,

aamukaste ja aamurusko saa riittää ravinnoksi, niin kuin erään sadun koiperhonen selitti karhulle.

Helsinki-Tallinna ja takaisin kahdeksatoista tunnissa. Lyhyen loman viimeinen päivä. Kunpa vain ehtisin paluumatkalla lauttaan, huomenna on lento Grenobleen. Työ odottaa.

SeaCat päästi kohteliaasti kantosiipialuksen edelleen ja seurasi sitä kunnioittavan välimatkan päässä. Ohi lipuivat kalliosaaret ravintoloineen sekä komea Suomenlinna ja kohta alus oli jo avomerellä. Puolentoista tunnin kuluttua saavun entiseen Neuvostoliittoon. Sitä on jo parikymmentä vuotta. Ei ole tullut käytyä, oli muutakin tekemistä. Laivassa kuului suomalaista, virolaista ja venäläistä puhetta. Olin ikään kuin ulkomaalainen, minulla on venäläinen nimi, mutta Ranskan passi. Mieleen tuli vahingoniloinen ajatus, joka on jostakin lähtien pyörinyt mielessä. He kuuluivat meihin eli Neuvostoliittoon ja nyt he kuuluvat meihin eli Euroopan unioniin. "Ihan sama, tehkää mitä tykkäätte", oli mummollani tapana sanoa, kun emme lapsina totelleet.

SeaCat hidasti vauhtia ja lipui hiljaa Viron pääkaupungin satamaan. Etemme avautui hurmaava näköala Vanhaan kaupunkiin, jota ihastellaan kaikissa Itä-Euroopan turistioppaissa. Oikealla puolella oli roomalaisgottilaisten kirkkojen torneja ja vasemmalla uusien hotellien, yritysten ja pankkien lasisia pilvenpiirtäjiä. Aikamoinen muutos! Hieno näkymä!

Satamarakennus, passintarkastus, valutanvaihto ja kohta olin lapsuuteni haaveiden kaupungissa, minut erotti siitä vain viheralue. En ole koskaan tullut ajatelleeksi, että minut voisi vallata nostalgia. Niin, je suis nostalgique, olen nostalginen! Olen urbanisti, kaupunkiasiantuntija. Kun Ranskassa korjataan vanhoja tai suunnitellaan uusia

kortteleita, minun tehtäväni on neuvoa kuntia, miten tulisi käyttää kaupunkitilaa mahdollisimman järkevästi.

Tutkijataustastani huolimatta viheralueen vanha tuturyteikkö hiveli katsetta. Saavuin ikään kuin kotikulmille.

Ylitin tallatun nurmikon halki rakennetut raitiovaunukiskot ja jatkoin ylämäkeen Räävelin avaimia säilyttävän vanhan Paksun Margareetan suuntaan. Keskiaikainen kaupunki oli ikään kuin kadonnut, se oli piiloutunut iloisen kivipulukan taakse. Menin suippokaarisesta portista sisään ja suu loksautti auki, niin kuin Bulgakovin Margaritalla, kun hän astui "tavalliseen moskovalaiseen asuntoon". Kuudes dimensio. Raatitorin suuntaan kulkevia katuja reunustavat rakennukset edustivat kaikkia mahdollisia ennen 1900-lukua suosittuja tyyliä. Hyvin vähän koristeita, hienoa minimalismia. Kadut kiersivät valtavan Olevisten kirkon ja sen ajan patinoiman goottilaisen tornin.

Vanhaa kaupunkia lykästi. Ruotsalaiset linnoitukset eivät vahingoittaneet vobanov-tyyppisiä keskiaikaisia linnoituslaitteita. Ne ovat miltei koskemattomat. 1800-luvun lopun porvarisaika ei ole sanottavammin vaikuttanut keskiaikaiseen ytimeen, sitä suojaasi kehäbulevardeja. Niiden toisella puolella oli kiemurtelevia katuja ja puutalokortteleita, joissa asuivat maalta tulleet virolaiset. Näin oli joskus ollut myös Riassa. Mutta kun Riasta tuli keisarillinen satama, se alkoi kiinnostaa suurporvaristoa ja vanhakaupunki sulautui juhlavaan keskustaan. Tallinnassa keskiaikainen vanhakaupunki on säilynyt miltei ennallaan. Jopa Neuvostoliiton pommitusmaaliskuussa 1944 meni miltei ohi, pommit raunioittivat useita kortteleita, mutta eivät osuneet vanhaan kaupunkiin, lukuun ottamatta pientä aluetta Nigulisten kirkon ympärillä. Vanhakaupunki on edelleenkin kuin helmi simpukankuoressa.

Turisti pääsee vanhaan kaupunkiin kolmea kautta: juhlallisesti turisteille tutun Virun portin kautta miltei suoraan Raatitorille; ainoan sodan aikana raunioituneen alueen, eli Niguliste-korttelin kautta, jossa keskiaika sulautuu nykyaikaan, ja aseman suunnalta, ylä- ja alakaupungin välistä. Mutta on vielä yksi reitti, ehkä romanttisin: meren puolelta Paksun Margareetan ohi.

Vanhassa kaupungissa on paljon sakslaisia tekstejä, kaikenkielisiä kortteja, kukkia ja virolaista olutta. Ravintoloiden vieressä tytöt hymyilevät kutsuvasti, kortteleiden sisään vievistä holvikäytävistä näkyy kauniita vihreitä mukulakivipihoja. Rakennusten ja toimistojen sisääntuloaulat kiiltävät siisteyttään ja niissä on erinomaiset vessat. Kaikki tuntevat hansakauppiaiden kotitalot Kolme sisarta ja Kolme veljestä, Burchardien suvun Raadin apteekin ja Vanhan Toomaksen. Turistiryhmät kerääntyvät erikielisten oppaiden ympärille. Museot kutsuvat salaperäisellä monisatavuotisella historiallaan.

Toompean mäkeä reunustavat siistit kunnostetut rakennukset.

–Paljonko olen teille velkaa, kysyin englanniksi, mutta ranskalaisittain kohteliaasti.

Herrajestas! Kaksi kertaa kalliimpaa kuin Euroopassa, ei meillä ollut niin paljon maksa.

–Anteeksi herra, jos haluatte tulla kirkkoon, teidän pitää ostaa lippu. Nuori lipunmyyjä katsoi minua tiukasti. Hänellä oli siniset silmät, niistä heijastui pohjoisten järvien tasainen pinta, kuten Oscar Wilde oli joskus kirjoittanut.

–Pitäisikö maksaa päästäkseen kirkkoon? ihmettelin ääneen ja näin kuinka kaksi ulkomaalaista kääntyi goottilaistyylistä ovelta takaisin ulos. Teki mieli lisätä vihaisesti, että Neuvostoliiton aikana kirkot olivat

ilmaisia, mutta en halunnut, että järvien läpikuultava pinta alkaisi väräillä, ja lähdin ulos.

Yritin päästä Nigulisten kirkkoon, mutta samoin kuin viime kerralla, parikymmentä vuotta sitten, se oli kiinni, koska siinä oli urkuharjoitukset. Seinien läpi kuului urkupillien sointi. Koko kirkko soi Bachin toccataa. Lisäisin joskus tämän vaikutelman kouluaineeseen, en enää muista, mistä aiheesta kirjoitin. Tiesin, että se luetaan luokassa ääneen ja halusin että Moskovan betonilähiöissä asuvat luokkakaverit aistisivat Euroopan hengen ja musiikin kauneuden. Eivät viime kerrallakaan pääsneet kirkkoon. Vaikka kuinka pyysimme, ovi suljettiin aivan nenämme edestä. “Konsertti on jo alkanut. Sisään ei pääse”. Emme tienneet että kirkossa oli konsertti. Jos olisimme tulleet viisi minuuttia aikaisemmin, olisimme päässeet sisään. Oliko se luterilaista peräänantamattomuutta? Vai senkö takia että puhuimme venäjää? En kirjoittanut siitä kylläkään kouluaineessa mitään. Mutta nyt kirjoitan.

Raatihuone kiinnostaa kävijöitä edelleenkin, niin kuin joskus ennen muinoin. Näyttävät ääriiviivat ja lakoninen julkisivu, vanhaa graniittia ja paras mahdollinen entisöinti.

Matkaoppaassa lukee, että se on koko Pohjois-Euroopan huomattavin maistraatin rakennus. Hansa-ajan raatihuone on kaupungin kukoistuksen ajan symboli. Museo, konserttisali, näyttely. Vanhasta Toomaksesta tehtiin neuvostoaikana Eestin tasavallan symboli. Pyrittiin korostamaan, että suuren Neuvostoliiton kansojen joukossa jokaisella kansalla on oma tärkeä paikkansa. Kukeltash Medrese Buharassa, Riian tuomiokirkko, Echmiadzinin katedraali Armeniassa, Gediminasin torni Vilnassa, Ortodoksinen katedraali Tbilisissä, Shirvan Shah -palatsi Bakussa. Museot, joissa olivat veljeskansojen historiallisia arvoesineitä.

Samanaikaisesti romutettiin tai järjestettiin uudelleen kauppatorit, kirkot ja korttelit, jotka eivät mukamas olleet historiallisesti arvokkaita. Niissä oli vielä sosiaalista elämää ja se häiritsi neuvostojen etenemistä kohti keskusvaltaa.

Politiisista myrskyistä huolimatta raatihuone oli aina ollut raatihuone. Tai ennemminkin museo ja symboli. Vanhaa kaupunkia koristava rakennusedistä nytkin Tallinnan matkailua. Länsimainen porvari kartuttaa maistraatin kukkaroa panostamalla sen vanhoilla pikkukaduilla avautuneisiin ravintoloihin, museoihin ja liikkeisiin. Ideologian vallan on korvanut kulutuksen valta. Kiveen hakattua historiaa käytetään edelleenkin hyväksi.

Toisaalta kasvava matkailu antoi mahdollisuuden entisöidä muistomerkit ja kunnostaa kadut, mutta toisaalta vanhassa kaupungissa näkyy paljon mauttomia kylttejä, aito ja feikki ovat siinä rinnakkain. Saksalaiset kyltit ovat joko vanhaa perua tai sitten niissä on nykyisten liikemiesten nimet. Joidenkin vanhankaupungin talojen sisutus on monenkirjavaa, ravintoloiden ikkunalaudoilla saattaa olla hauskoja, mutta mauttomia sianpäitä, penkit kahviloiden terasseilla vain mukailevat vanhaa tyyliä ja kaikkialla on kukkia Sveitsin malliin.

Pitäisi lähteä vanhasta kaupungista ja mennä rautatieasemalle, kuten urbanistin ammattiini kuuluukin, turistien keskuudesta oikeaan elämään. Asema on tapaamisen, hyvästelyjen, kyynelten ja fantasiaiden maailma. Kaupungin kasvot, yksin symbolista. Rautatiet ovat aikoinaan vaikuttaneet historiankulkuun. Kun parikymmentä vuotta sitten tulimme vihreällä junalla Tallinnaan, laskeudimme laiturille ja eteemme avautui ainutlaatuinen näkymä yläkaupunkiin, jossa oli vanhoja tukevia Ruotsin ajan rakennuksia aivan rotkon reunalla. Jyrkät harjakatot, goottilais-roomalaisen tornin

barokkityylinen huippu, linnoitusten rauniot. Halusin heti tietää, mitä niissä oli sisällä.

Kävelin laiturille ja ällistyin, niin kuin silloin joskus. Mutta tällä kertaa en lainkaan yläkaupungin harmoniaa. Asema oli tyhjä. Raitteilla oli muutama yksinäinen sähköjuna. Elämä oli siirtynyt pääsisäänkäynnin vieressä olevaan kauppahalliin. Pysäkillä tuli kuluneen näköinen johdinauto. Pari autoa nosti pölypilven parkkipaikalla torin takana. Jäin seisomaan meluisan bulevardin reunalle, se erotti Vanhan kaupungin asemasta. Vasemmalla pisti silmään kuoleva neuvostojälkeinen todellisuus. Oikealla linnamuurin vieressä oli kaunis puisto, jossa saksalainen turistinainen kulki ylväänä käsiopaskädessä ja tutki jokaisen keskiaikaisen tornin nimeä. Hän oli aivan eri dimensiossa. Ja minä olin Andersenin Gerda, olin juuri lähtenyt ihanasta kesäisestä puistosta ja täällä muurien ulkopuolella puuskainen tuuli kuljetti syyslehtiä.

Johdinauto. Raitiovaunu. Kaikki autotivat epävarmaa ulkomaalaista, joka ei osannut käyttää lippukonetta. Ihmiset olivat ystävällisiä. Rehelliset silmät, joissa näkyi hivenen onnea siitä että vapaus oli koittanut. Silloin kaksikymmentä vuotta sitten johdinautoissa matkalla Piritään ystävällinen rouva hymyili meille osaaottavasti ja kysyi:

–Oletko Armeniasta?

–Ei, olemme Moskovasta.

Ei olisi pitänyt vastata. Tuotimme rouvalle pettymyksen. Ei kaikkea totuutta aina tarvitse sanoa ääneen, on ranskalaisilla tapana sanoa.

Vanhaa kaupunkia vahtivien puistojen ja bulevardien toisella puolella on sodan jälkeen korjattuja Stalinin ajan neoklassisia taloja, joita lännessä on nykyään tapana arvostella ilmeettöminä ja liian prameina.

Mutta esimerkiksi Ranskan kaupunkirakentaminen on menossa nimenomaan tähän suuntaan, kohti mallia, joka vastaa keskiluokan vaatimuksia. Pakko myötäillä joskus voittaneen luokan makuja, ihmiset on nyt ehdettävä määrättä yihin raameihin: matalat harjakat toiset asuinrakennukset, tasainen katuverkko, kortteleiden sisällä avarat ja kodikkaat viheralueet sekä pihat katuihin yhdistävät kävelykadut.

Tallinna on aina ollut hyvin hoidettu, rauhallinen, kodikkaa kaupunki, joka ei muistuta muita satamakaupunkeja. Sen veto voima oli enimmäkseen keskiaikaisessa ytimessä, jota kasvottomat alueet ympärillä ovat vain korostaneet. Mutta minne niiden rauhallisuus on kadonnut? Autoja, kiirehtiviä jalankulkijoita. Kaikkien kulutuksen sääntöjen mukaan Viru-hotellin alapuolella on kuhiseva kauppakeskus. Ja siivottomuus. Tallinna on kaunis, hyvin vihreä kaupunki, luki 1950-luvun alussa Suuressa neuvostotietosanakirjassa. Estonia-teatterin rakennus on kokonaan hautautunut leikkaamattomien puiden taakse.

Postikortit ystäville ja perheelle maksoivat omaisuuden. Olivat paljon kalliimpia kuin kapitalistisessa lännessä. Kun laskeuduin portaat alas kioskiin, aloin heti puhua myyjälle venäjää. Ensimmäisen kerran. En voinut erehtyä.

–Eurooppa kiittää meitä, Tallinna on tottelevainen oppilas, tekee kaiken niin kuin vaaditaan. Meillä ei enää ole kansallisia ihia. Tietty tulotaso on taattu, katsoimme tulevaisuuteen luottavaisin mielin. Tänne rakennetaan uusi eurooppalainen autotie. Ja siihen tarvitaan rahaa, sen takia sosiaalitukea on turha odottaa. Joku aina uhrataan jonkun muun hyväksi. Ei kaikkia voi auttaa, täytyy valita. Kyllä he jotain keksivät! Kaikki pärjäävät jotenkuten. Ei, kyllä asema on

siisti, mutta sen viereinen kauppahalli on sotkuinen. Sinä on niin vähän junia, koska se on pääteasema eikä siitä pääse muuta kuin Riikaan, Pietariin ja lähioihin. Kaikki käyttävät nykyään busseja. Euroopasta tänne tullaan laivalla. Emme me nykyään matkustele, vaan kaikki tulevat tänne. Tässä postimerkit. Ranskaan ja Suomeen on sama hinta, koska se on Euroopan unionia. Minusta teillä Ranskassa on hyvä käytäntö, kaikkia maan asukkaita pidetään ranskalaisina. Mutta meillä on erilainen historia.

Bulevardilla oli nuorisoa. Puhuivat venäjää. Ja kauempana oli virolaisia nuoria. Ei mitään syrjintää. Eletään rinnakkain eikä huomata muita. Venäläiset, virolaiset ja saksalaiset vieraat tapaavat vain Vrunalla kauppakeskuksessa ja sitten jokainen lähtee omille teilleen: rikkaat saksalaiset vanhankaupungin ravintoloihin ja kaduille nauttimaan historiansa antamista, joita ei Saksassa ole jäljellä kuin nimeksi, ainakaan alkuperäisinä, ja köyhät virolaiset matkustavat nukkumalähioihin. Mutta näin oli ollut ennenkin, niinä kaukaisina aikoina. Tallinna on palaamassa juurilleen.

Rolls-Royset vanhankaupungin pikkukaduilla. Kuluneita raitiovaunuja kaduilla. Heitteille jätetyt sähköjunat. Hienot valkoiset lautat Pohjoismaista. Harmaat betoni laatikot. Pilvenpiirtäjät taivaanväristä lasia. Neuvostoaajan jälkeiset rakennukset, mutta korjattuina. Hansapankki, jossa ranskalainen visa toimii moitteettomasti, jotta eurooppalainen vieras olisi bienvenue, welcome, jotta hän voisi huoletta maksaa tukevan lounaan ruotsalaisen kyltin alla eurooppalaiseen hintaan. Historiaa on korostetusti tuotu esiin ja arki on kiireinen ja kuluttava. Oli Moskovan isännät ja heitä inhottiin. Nyt on isännät Saksasta ja heistä on pidettävä hyvää huolta. Rahan imperiumi voitti ideologian imperiumin.

Siirtymäkausi. Siirtymä minne?
Vapauden tunne. Vapaus mistä?
Tai niin kuin on tapana sanoa, ilman
neuvostokautta kaikki olisi comme il faut,
niin kuin pitääkin, demokraattisen
pienporvarillisesti. Eikä sovi puhua
kiireestä, vaan pitää puhua aktiivisesta
toiminnasta.

Laahustin satamaan. Suljetun Niguliste-
kirkon ohi, jonka urkuja kuuntelin ulkona
seisten. Odotan mieluummin laivaa
odotussalin penkillä. Huomenna on
työpäivä. Töissä kysytään, mitä näin ja
missä kävin. Näin Helsingin ja Tallinnan.
Sinä olet kaupunkiasiantuntija ja sinulla on
oltava määrätty näkemys, sanovat minulle
joskus ranskalaiset kollegani. Olen
urbanisti eli kaupunkialueen terapeutti.
Minun täytyy ymmärtää, mitä on
tapahtumassa ja valita potilaalle sopiva
asiantuntija. Kaupunki on elävä elimistö,
se on imenyt itsensä mallit, elämät,
kohteet ja poliittiset päätökset, se kantaa
itsessään mullistusten ja kukoistuksen
jälkiä. Ei ole olemassa yhtenäistä mallia. Ei
ole olemassa yhtenäistä näkemystä. On
vain syiden ja seurausten kokonaisuus.
Vain yksi asia on selvä: kammottava
epätasa-arvo maapallollamme ei voi jatkua.

Ylhäältä tulevia globaaleja päätöksiä
odotellessa kaupungin on taas tehtävä
konkreettisia ratkaisuja, samoin kuin
neljäkymmentä vuotta sitten.

Mikset ryhdy poliitikoiksi? ranskalaiset
ystäväni ihmettelevät. Koska minulla ei ole
vastauksia. Poliitikassa mukana olevat
luulevat, että heillä on vastauksia.

Minä vain seuraan ja se on elämäni.
Niin kuin Vysotski joskus lauloi: “Kiertelen
Pariisia ja kaikkiminkä näen ja minkä
kuulen...” Pariisi, Tallinna, Canale-di-
Verde. Kiertelen syntistä maailmaa...

SeaCat ylittinopeasti lahden, moni hidasa
laivajäi taakse. Kannella tuuli ja piipusta
pölysi savua. Olin palaamassa Helsinkiin.
Luonnon, ihmisten ja luovuuden

harmoniaan Suomenlahden
pohjoisrannikolla. Rakennustyylien,
kulttuurifestivaalien, tutkimuslaitosten,
kaupunkimallien, demokraattisten
periaatteiden, uskalsisten perinteiden ja
uusimpien mallien kaupunkiin.
Kaupunkiin, josta on ennen pitkää tulossa
Pohjois-Euroopan pääkaupunki, jossa
ratkaistaan etniset ristiriidat ja joka
yhdistää menneen ja tulevan, Idän ja
Lännen. Pohjoinen kaupunki, joka on auki
etelän suuntaan.

Luku kirjasta *Kävelyjä Lännestä Itään*.
Moskova. West-Consulting, 2013

Suom. Galina Pronin

Kirsti Ekonen***Nina Petrovskaja –
dekadentti?***

Kirjailija, kriitikko ja kääntäjä Nina Petrovskaja (1879–1928) tunnetaan venäläisen symbolismin ja dekadenssin edustajana. Hän on jäänyt kirjallisuushistoriaan enemmän elämäntarinansa ja sen kerrottujen versioiden vuoksi kuin oman tuotantonsa ansiosta. Ennen muuta Petrovskaja on jäänyt elämään symbolistikirjailija Valeri Brjusovin vuonna 1907–1908 julkaiseman romaanin *Ognennyi angel (Tulienkeli)* Renata-nimisenä naispäähenkilönä. Romaani on sittemmin painunut unohduksiin, mutta tarina elää Sergei Prokofjevin samannimisen oopperan libretossa. Nykypäivän kansainvälinen oopperayleisö tuskin tulee ajatelleeksi, että velho Renatan takana on nainen, joka oli tapahtumien keskiössä venäläisen symbolismin kukoistusaikana.

Nina Petrovskaja tuli tuntemattomuudesta venäläisen 1900-luvun alun kirjallisuuselämän pyörteisiin, realistisen kirjallisuuden normeja ravistelevan symbolismin piiriin. Petrovskajan varhaisempien vaiheiden tuntemattomuudesta kiellise, että hänen

synnyin vuotensa esitetään kirjallisuushistoriassa väärin aina 2000-luvun vaihteeseen saakka tunnustettu kirjallisuudentutkija A. Lavrov korjasi virheen. Ilmeisestikään Petrovskaja itse ei halunnut muistaa nuoruusvuosiaan; hänen elämänsä näyttää alkaneen silloin, kun hän tutustui moskovalaisiin kirjallisiin piireihin. Modernismi oli tulossa voimalla venäläiseen kirjallisuuteen, aluksi dekadenssin, sitten min symbolismin nimellä. Petrovskaja kertoi myöhemmässä elämänvaiheessa häpeävänsä sitä, että oli hävennyt kertoa toimineensa ennen kirjallisiin piireihin tuloaan hammaslääkärinä. Taidetta arvoista korkeimpana korostavien kirjailijoiden seurassa hammaslääkärin ammatti ei olisi tukenut Petrovskajaa kirjailijan taipaleella. Siinä missä Petrovskajan varhainen nuoruus on hämärän peitossa, hänen vuotensa symbolismin keskiössä sen sijaan on dokumentoitu hyvin.

Petrovskaja koki kirjallisuuden kutsumukseksi. Silti hän jäi yhden teoksen kirjailijaksi: vuonna 1908 ilmestyi Moskovassa kertomuskokoelma *Sanctus amor*. Kokoelma sisältää unenomaisia vain viitteellisen juonen sisältäviä kertomuksia, jotka muodostavat kokonaisuuden modernin suurkaupungin boheemidekadentista elämästä. Kirjailija itse koki seuraavansa ranskalaisen runoilijan Pierre Louysin jälkiä ja näkevänsä kertomuksensa rinnan tämän julkaisemien eroottisten proosarunojen *Les Chansons de Bilitis* kanssa (1894, venäjänkielinen käännös 1907). Toisena esikuvanaan Petrovskaja piti Knut Hamsunia, joka tuohon aikaan oli suosittu Venäjällä. Kriitikki kuitenkin tulkitsi Petrovskajan toisin: häntä ei yhdistetty modernismiin, vaan leimattiin ”tyypilliseksi” naiskirjailijaksi, sentimentaalisen populaarin viihdekirjallisuuden edustajaksi. Huono vastaanotto ja elämän vaikeudet keskeyttivät Petrovskajan uran kirjailijana.

1900-luvun alun kirjallisuudessa hän vaikutti kuitenkin myös kääntäjänä ja kriitikkona – ja nimenomaan korkeakulttuurin puolella.

Petrovskaja oli avioliitossa runoilija Sergei Sokolovin (pseudonyymi Sergei Kretšetov) kanssa. Yhdessä he perustivat Moskovassa ”uutta”, modernistista kirjallisuutta julkaisevan Grif-kustantamon. Saman kustantamon julkaisussa Petrovskaja debytoi kirjailijana kertomuksilla Osen (Syksy) ja Ona (Hän). Hän oli myös ahkera kirjallisuuskriitikko. Hän teki tunnetuksi venäläistä tuon ajan uutaruutta monien sanomalehtien sivuilla. Hän oli erittäin kiinnostunut puolalaisen Stanislaw Przybyszewskin tuotannosta ja ajattelusta ja teki myös sitä tunnetuksi Venäjällä.

Parhaiten Petrovskaja kuitenkin muistetaan rakkaussuhteistaan monien symbolistikirjailijoiden kanssa. Hänellä oli suhde muun muassa runoilija Konstantin Balmontin, romaanikirjailija Andrei Belyin sekä runoilija Valeri Brjusovin kanssa. Näistä suhteista sittemmin syntyi romaani *Tulienkeli*. Keskiajan Saksaan sijoituvan tarinan taustalla on kolmiodraama, jonka osallista aikalaiset havaitsivat helposti juuri Belyin, Brjusovin ja Petrovskajan piirteet. Kirjailija Brjusov naamioi itsensä kertojaksi. Kuvaillessaan kahden muun rakkaussuhdetta hän pystyi myös ilkkumaan Belyin mystisellä maailmankatsomuksella ja samalla kritisoimaan hänen uskonnollisuuteen taipuvaista estetiikkaansa. Brjusov itse kannatti enemmän taidetta taiteen vuoksi – näkemystä. Brjusovin ja Belyin välillä kysymys olikin paitsi kolmiodraamasta, myös esteettisten näkemysten törmäyksestä. Petrovskajalle kysymys oli elämästä.

Romaanin *Tulienkeli* ilmestyttyä Petrovskaja muutti pois Venäjältä. Kirjeessään Brjusoville hän kertoo samastuneensa Renatin henkilöhaamoon.

Hän jopakääntyi katolisuuteen ja otti nimekseen Renata. Oman elämän muuntaminen taidekokseksi ei kuitenkaan onnistunut. Petrovskaja eli alhaisissa oloissa alkoholisituneena ja huumeisiin sortuneena vaihteen usein asuinpaikkaa ja -maata. Elannokseen hän kirjoitti Länsi-Euroopassa ilmestyviin venäjänkielisiin lehtiin ja julkaisuihin. Äitinsä kuoleman jälkeen hän otti vastuun nuoremmasta sisarestaan, joka vammaisena tarvitsi jatkuvaa huolenpitoa. Sisarensa kanssa hän asui 1920-luvulla Pariisissa. Kun sisar kuoli tammikuussa 1928, Petrovskaja päätti päivän sä kaasulla.

Runoilija Vladislav Hodasevitšin muistikirjoitus Petrovskajasta kiteyttää hänestä muodostuneen kirjailijakuvan. Nina Petrovskaja, josta toisinaan käytetään myös romaanihenkilön nimeä Renata (Hodasevitšin nimeää muistikirjoituksen *Renatan lopuksi*), on tullut venäläisen symbolismin ja erityisesti sen varhaisen, dekadenssiksi kutsutun suuntauksen symboliksi. Petrovskajassa nähdään usein se taiteellinen pyrkimys, joka ei kestänyt elämän realiteetteja. Taiteen korottamisen uskonnon asemaan ja taiteilijoiden kieltäytymisen yhteiskunnallisesta vastuusta johti kriitikon mukaan lopulta perikatoon. Petrovskajasta piirrettiin traaginen kuva; rakkaussuhteittensa ja elämäntapahtalojensa välityksellä hän kuvasi 1900-luvun venäläisen kirjallisuuden murrosvaihetta.

Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tarkastella, mitä Petrovskaja itse kirjoitti? Mikä on hänen teostensa suhde dekadenssiin ja symbolismiin? Kuten edellä on jo sanottu, hän pyrki kirjoittamaan länsieurooppalaisen uuden kirjallisuuden hengessä. Se oli ilma, jota hän hengitti sekä Venäjällä että ulkomailla ollessaan.

Petrovskajan kertomuksille onkin tyypillistä modernistinen minimalistinen juoni, lähes juonettomuus. Henkilöhahmot

jäävät anonyymeiksi. Irralliset henkilöahmot liikkuvat yleensä suurkaupungin yössä. Moderniin elämänmenoon viitataan ”liian kirkkaalla sähkövalolla”, urbaanin elämän turmeltuneisuuteen puolestaan ravintoelämän ja irtosuhteiden kuvaamisella.

Kertomusten päähuomio keskittyy henkilöahmojen sielunmaisemansa kuvaamiseen. Kerronta lähenee proosarunoa. Hyvin usein Petrovskaja käyttää inäkertoja, jotka näyttävät irrallisina, vailla kotia ja perhettä olevilta ihmisiltä. He etsivät suurkaupungin yöstä jotain suurta; suurinta kaikesta on rakkaus. Rakkausei kuitenkaan ole milloinkaan ihmissuhde tai kahden välinen tunne, vaan se kuvataan aina päähenkilön oman tajunnan sisäisenä ilmiönä, joka on tai ei ole riippumatta toisesta ihmisestä. Seurat Venäjällä tunnetuksi tekemänsä Stanislaw Przybyszewskin ajattelua Petrovskaja kirjoittaa henkilöahmonsa vajoamaan alas, jotta voisivat nousta onneen ja ylevään. Vajoamisen ja lankeamisen kuvauksista löytyy kuitenkin mielenkiintoisia säröjä.

Vaikuttaa siltä, että Petrovskaja ei pidä loppuun saakka kiinni dekadenssin ihanteesta tai Przybyszewskin ajattelusta. Hän näyttää epäilevän sitä, voiko rakkion ja vajoamisen tietä nousta henkiseen suuruuteen ja suuren rakkauden kokemukseen. Kuvateissaan tuntemattomiin naisiin rakastuneita miehiä ja heidän sielunelämänsä Petrovskaja vaikuttaa vielä uskottavalta, mutta naisten esittäminen dekadenssin ihanteiden mukaisesti horjuttaa käsitystä.

Petrovskajan kertomukset noudattavat modernistista tapaa kuvata naiset joko mystisinä hahmoina tai kohtalokkaina naisina (femme fatale). Heidän joukostaan löytyy myös vahvoja hahmoja, jotka kapinoivat vallitsevia oloja vastaan ja puolustavat avoimesti ”moraalitonta”

elämäänsä. Eniten huomiota kiinnittävät kuitenkin naiset, jotka selvästi kuvataan “dekadentin” elämänmuodon uhreina. Petrovskaja esimerkiksi kuvaa nuorta naista, lähes lasta, ravintolalaulajaa, joka huulet räikeästi punattuina esiintyy miesyleisön edessä. Kuvaus herättää ennemminkin myötätuntoa ja kääntää nurin dekadenssin estetiikan, jossa moraalilla, säälillä tai maailmanparannuksella ei ole sijaa.

Petrovskaja kyseenalaistaa dekadenssin estetiikan myös kertomuksessaan *Smert Artura Lindau* (Arthur Lindauin kuolema), jonka hän kirjoitti Länsi-Euroopassa asuessaan Grif-lehden 10-vuotisjuhlanumeroon. Ensimmäisessä persoonassa kerrottu tarina kuvaa nuorta miestä, aloittelevaa runoilijaa, jonka näkemykset muistuttavat karrikoidussa muodossa Valeri Brjusovin käsityksiä taitesta ja taiteilijuudesta. Nuori runoilija Lindau esimerkiksi toteaa, miten vastakaikua saamat on rakkauden hedelmällistä kirjallisen luovuuden kannalta. Hänen mielestään taidetta tulee

kunnioittaa kuin Jumalaa ja rakastaa pitää ennen muuta omaa itseään. Näissä esteettis-filosofisissa ajatuksissaan hän seuraa kadulta, ikkunan takaa, miten hänen entisellä rakastetullaan on uusi rakastaja. Petrovskajan kuvaus lähenee ivaa. Korostessaan runoilija Lidaun nuoruutta, Petrovskaja tulee kuvanneeksi paitsi päähenkilön, myös koko nuoren dekadenttirunoilijoiden sukupolven naiiviutta. Näin hänen dekadenssilehden 10-vuotisjuhlanumeroon lähettämänsä kertomus on kaikkea muuta kuin juhlaulkaisuun sopiva: se ivaa sitä, mikä kerran oli pyhää. Arvovaltaa sanoille antaa se, että kirjailija itse eli kyseisen ajan pyörteessä ja koki, mihin dekadenssin estetiikka voi johtaa.

Petrovskajan näkemyserot aikaistensa kanssa tulevat esiin myös kertomuksissa, joissa hän kuvaa venäläisten lomanviettoa Saimaalla. Omaelämäkerrallisen taustan aiheelle tuo se, että hän vietti kesällä 1905 onnellisia hetkiä Saimaalla yhdessä Valeri Brjusovin kanssa. Tuo kesä oli erityisesti Brjusovin tuotannolle tärkeää aikaa - se

heijastuu muun muassa hänen runokokoelmassaan *Stephanos*. Ylipäänsä Saimaa on venäläisille symbolisteille merkittävä paikka. Symbolistirunoilijat ammensivat filosofi Vladimir Solovjovin ajattelusta. Saimaalla Solovjov oli kokenut mystisiä hetkiä, jotka kirjasi runoihinsa. Nämä runot muovasivat niin Valeri Brjusovin kuin Aleksandr Blokkin tapaa ymmärtää Saimaa sekä rakkautta että luovuutta elähdyttävänä paikkana. Petrovskaja tekee kuitenkin toisin. Hän kirjoitti kesän 1905 kaksi Saimaa-aiheista kertomusta, Rab (Orja) ja Severnaja skazka (Pohjolan satu).

Petrovskajan kertomusten Saimaassa ei ole jälkeäkään mystiikasta. Se ei ole esteetisöitä eikä viittautakaan yllevämpiin aatteisiin. Päinvastoin, Saimaalla syntyy ja purkautuu lomaromansseja. Saimaan ja siihen verrattavien feminiinisten hahmojen mystifiointi oli Petrovskajalle hyvinkin tuttu teema, siitä hän kirjoitti muun muassa kirjallisuuskritiikissään. Hänen päätöksensä kuvata venäläisten lomanviettoa Saimaalla ja Saimaata pelkkänä lomanviettopaikkana oli siis täysin tietoinen – hän ei halunnut noudattaa symbolismin traditiota naisten mystifioimisessa. Kertomuksen Rab (Orja) miespäähenkilö palaa Saimaalla rakastajattarensa kanssa vietetyn loman jälkeen takaisin Pietariin vaimonsa luokse – hyvin samaan tapaan kuin Brjusovkin aina palasi omaan kotiinsa ja siellä odottavan vaimonsa luo.

Petrovskaja, venäläisen dekadenssin symboli, tarjoaa siis omassa tuotannossaan varsin ristiriitaisen käsityksen dekadenssin esteetiikasta ja elämäntavasta. Petrovskajan traaginen ja samalla ajan taidekäsityksiä ilmentävä elämäntarina avaa myös itsenäisen ulottuvuuden. Petrovskajan elämäkertaja siitä kerrottu tarina kielivät myös siitä, miten näkökulman valinta – valinta

tarkastella Petrovskajaa nimenomaan (mies)kirjailijoiden kertomana traagisena hahmona – on peittänyt alleen sen Petrovskajan, joka ilmenee hänen oman tuotantonsa kautta. Petrovskaja toisten kertomana symboloi dekadenssia. Petrovskajan kirjoittamat kertomukset puolestaan sisältävät runsaasti sisältäpäin nousevaa dekadenssin kritiikkiä. Kaksi vastakohtaista tarinaa havainnollistaa sen, miten valitun näkökulman ja käytetyt lähtökäsitteet vaikuttavat menneisyyden tulkintoihin.

Leif Rantala

*Erään
saamelaisperheen
kohtalo*
eli
*Miten Neuvostoliiton
saamelainen joutui
Gestapon kynsiin*

Johdanto

Satuin hiljakkoin näkemään Elina Sanan kirjassa “Luovutetut. Suomen ihmislouvatukset Gestapolle”, seuraavan tekstin:

“Uula Vesterelve, s. 1874, kalastaja, koltalappalainen, tuomittu valtiosalaisuuden ilmaisemisesta, ei merkintää rikosrekisterissä, saapunut 11.2.1938 salatein [salateitse] Neuvostoliitosta.”

Tässä lyhyessä tekstissä on pari asiavirhettä. Ensimmäkin Uula Vesterelve¹ ei ollut koltasaamelainen, ja hänen oikea syntymävuotensa on Etelä-Varangin evankelis-luterilaisten kirkonkirjojen mukaan 1873. Hänen syntymäpaikakseen on merkitty “Rûsland” (Venäjä) ja ammattikseen “Ip fisker” (lappalainen kalastaja) ja asuinpaikaksi “Mûrmanskysten, Muotkefjord,

Fiskerhalvøyen” (Muurmannin rannikko, Muotkavuono, Kalastajasaarento). Miksi hänet on ylipäättään merkitty naapurimaan kirkonkirjoihin? Syy on se, että hänet 7.10.1901 Kirkkoniemellä vihittiin avioliittoon saamelaisen kanssa, nimeltään Else Halt. Heidän mahdollisista lapsistaan ei ole tietoa, eikä muistakaan Vesterelv-nimisistä ihmisistä Neuvostoliiton puolella rajaa.

Toinen virhe on ettei Uula ollut koltalappalainen, vaan merisaamelainen, tai vielä tarkemmin sanottuna filmani.

Merisaamelaiset ja filmanit

Keitä ovat merisaamelaiset?

Merisaamelaiset asuttivat vielä 1900-luvun alussa laajoja rannikkoalueita Tromssasta Kuolan niemimaalle asti. Nykyisin merisaamelaiset asuvat pääasiassa Itä-Ruijan itäisimmässä kolkassa, Uuniemen ja Etelä-Varangin kunnissa. Petsamon ollessa suomalaisten hallussa rannikolla asui 37 merisaamelaista. Koko Petsamon alueella asui 54 merisaamelaista ja 20 “puolimerisaamelaista”. Heidän kieltään tutki 1929–1930 professori Paavo Ravila, jonka väitöskirja ilmestyi 1932 ja se koski Maattivuonon saamen kieltä. Venäjällä merisaamelaisia sanottiin filmaneiksi, jotka siis olivat lännestä tulleita luterilaisia saamelaisia. Prof. Marja Leinonen on viime vuosina selvittänyt heidän historiaansa.

Merisaamelaisten kieli on pohjoissaamen alamurre, ja henkilöllä, joka osaa pohjoissaamen jotakin lännempänä puhuttavaa murretta, ei ole mitään vaikeuksia ymmärtää merisaamea. Petsamossa heidän lähinaapurinsa olivat koltat, joiden kieli poikkesi merisaamesta niin paljon että he tuskin ymmärsivät toisiaan ilman harjoittelua. Merisaamella ei ole omaa kirjakieltä, vaan kirjoittajat

käyttävät pohjoissaamen kirjoitustapaa, joka pohjautuu paljolti Koltokoinon murteeseen. Kun Petsamo vapautettiin, kuten venäläiset asian ilmaisevat, vuonna 1944, niin alueen merisaamelaiset evakuoitiin pitkän Pohjois-Suomea, mm. Utsjoelle ja Kemiin. Tänä päivänä tuskin löytyy Petsamosta tulleita, jotka osaavat merisaamea. Tavallisia Petsamon merisaamelaisia sukunimiä olivat Halt, Sliden, Eikjok, Shaula, Vesterelv. Norjan puolella oli näiden sukunimien lisäksi nimet Oksehode, Snuk, Noste, Must, Aikio ja Neuvostoliiton puolella Halt, joka vääntyi muotoon Galtin (Галтин) ja Aikio muotoon Ageev (Агеев). Pelkästään Venäjän puolella rajaa olivat sukunimet Birget (Биргер) ja Tshaporov (Чапоров).

Neuvostoliitossa oli 1930-luvun alussa ehkä 60-70 filmania, mutta Stalinin vainot tekivät heistä lopun. Kauheimpana esimerkkinä vainoista on Shaulan (Шяула) perheen kohtalo. Perheenpää Jegor Andreevitsh, s. 1865 Norjassa ja neljä hänen poikaansa vangittiin kaikki samalla kertaa, saivat kuolemantuomion 10.1.1938 ja kaikki ammuttiin 22.1.1938. Kaksi poikaa oli kalastamassa kun muut vietiin, ja heidät pidätettiin vähän myöhemmin ja tuomittiin uuden vuoden aattona 31.12.1937 ja 10 vuodeksi leirille, josta eivät koskaan palanneet. Uskomatonta sekin että Neuvostoliiton viranomaiset ovat olleet töissä uuden vuoden aattona.

Petsamossa olisi siis noin kahdeksan merisaamelaisperhettä. Heidän pääasiallinen asuinpaikkansa oli Maattivuonon kylä (venäjäksi Большая Волоковая Губа), missä he elivät kalastuksella. Kolttien tutkija Väinö Tanner, joka on eri henkilö kuin samanniminen poliitikko, kirjoitti myös hieman merisaamelaisista laajassa kirjassaan koltista. Kirja on vuodelta 1929. Tanner on kirjassaan lisäksi julkaissut ottamansa ryhmäkuvan Maattivuonon

asukkaista, jossa on 7 merisaamelaista ja lisäksi 3 karjalaista. Tanner kirjoittaa myös että noin 40 vuotta sitten tänne muutti Norjasta kalastajasaamelaisen Vesterelvin perhe. Paikkaa mistä perhe tuli ei mainita.

Petsamonsuuri vakoilujuttu

1920-luvulla ja pitkälle 1930-luvulle asti Suomen ja Neuvostoliiton uusi raja, josta oli sovittu Tarton rauhanneuvotteluissa v. 1920, oli varsin heikosti vartioitu, paitsi Vaitohdessa (Вайда губа) missä uusi raja jakoi kylän kahtia. Sukulaiset kävivät kylässä naapurimaassa kuten ennen. Suomalaiset yrittivät rajoittaa tätä luvonta liikumista ja partioivat rajaa ahkerammin kuin naapurimaan edustajat. Helmikuussa 1938 maattivuonolaisen

kalastajan Iivari Vesterelvin poika ilmoitti viranomaisille että hänen isänsä serkku, joka asui Neuvosto-Venäjän puolella rajaa, oli tullut heidän kotiinsa ja kysellyt tietoja rajavartioston vahvuudesta pojan isältä. Viranomaiset lähtivät hetimiten pidättämään salateitse tulleen filmanin ja hänen Suomessa asuvan serkkunsa. Seuraavana vuonna vakoilujuttulaajeni huomattavasti kun suomalaiset rajavartijat huomasivat että joku henkilö koirineen oli ylittänyt rajan ja mennyt Neuvostoliiton puolelle. He jäivät odottamaan tulijaa, mutta tämä ei tullut takaisin. Tästä sai alkunsa Petsamonsuuri vakoilujuttu, jota monet nykyisin pitävät keksitynä koska kuulustelija tietävästi käytti väkivaltaa saadakseen pidätetyt saamelaiset ja suomalaiset kertomaan yhteyksistään Neuvostoliiton puolelle.

Kaiken kaikkiaan pidätettiin yli 80 henkilöä ja heistä ensimmäisenä Neuvostoliiton kansalainen, merisaamelainen Uula Pieranpoika Vesterelv. Koko tämä juttu täyttää Kansallisarkistossa Helsingissä viisi paksua mappia. Kansallisarkistosta löytyi Uulan, hänen serkkunsa Iivarin, Iivarin pojan eli Iivari Iivarin ja Iivarin tyttären eli Anna Iivarin. Vesterelvin KA/Valpon henkilökortit (henkilön nimi). Tiedot on kirjoitettu käsin A4 kokoiselle paperiarkille ja käsiala on selkeä. Tyypillistä on lyhenteiden runsas käyttö. Kansallisarkistosta löytyy kaikkien pidätettyjen kuulustelupöytäkirjat paitsi Uulan. Ehkä se johtuu siitä että hän oli ulkomaan kansalainen ja ehkä sen takia jotkut virkamiehet pitivät parempana laittaa pöytäkirjat takkaan.

Uula Vesterelvin kohtalo

Henkilökortista käy ilmi, että N-Venäjän kansalainen Uula Pieranpoika Vesterelv pidätettiin 11. helmikuuta 1938 Petsamon Maattivuonossa tämän tultua laittomasti Suomeen tavatakseen serkkunsa Iivari Vesterelvin. Uula asui Ozerkossa, joka sijaitsi Kalastajasaarenon (ven. Рыбачий Полуостров) Neuvostoliiton puoleisessa osassa. Henkilökortissa sanotaan että hän oli Neuvosto-Venäjältä lähetetty vakoilija, jonka tehtävänä oli mm. tiedustella Suomen rajajoukkojen vahvuutta. Hän oli käynyt kolme kertaa Suomessa serkkunsa luona (1936 – 1938). Välimatka Ozerkosta (jolla ei ole suomenkielistä nimeä) Maattivuonoon on vain noin 20 km.

Uula Vesterelv tuomittiin 3.6.1938 Vaasan hovioikeudessa 2 vuodeksi 2 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Sen jälkeen hänet passitettiin Sukevan keskusvankilaan, jossa sanotaan että hän on luopio, uskovainen ja haluaa takaisin

Venäjälle. Vähän myöhemmin ilmoitetaan, että “ei esiinny aatteellisena kommunistina”. Kärsittyään tuomionsa häntä säilytettiin toistaiseksi Kuopion läänin vankilassa. Ulkoministeriötä on pyydetty ryhtymään toimenpiteisiin Vesterelvin palauttamiseksi kotimaahan (28.8.1940). Kuopiossa häntä luonnehditaan seuraavasti: “yksinkertainen, uskonnollinen, vakuuttaa tulleen vain pakolla lähetettyinä bolsevikkien asioille, haluaa jäädä Suomeen”.

Maaliskuussa 1941 näyttää Vesterelv siirretyn Helsingin läänin vankilaan. Täällä joku Neuvosto-Venäjän suurlähetystön virkailija on joko vaatinut saada tavata Vesterelvin tai käynyt hänen luonaan (käsiala tässä kohdassa epäselvä). Tässä häntä taas luonnehditaan uskonnolliseksi, “ei liene kommunisti”.

Joskus vuoden 1941 aikana hän on anonut oleskelu- ja työlupaa Suomesta, mutta sisäasiainministeriö hylkäsi anomuksen 31.5.1941, ja toteaa että hänen on poistuttava maasta 14 päivän kuluessa. Vesterelv on vielä 15.5.1942 säilössä Helsingin lääninvankilassa, mutta sen jälkeen henkilökortti ilmoittaa että onneton Uula Vesterelv on poistettu Viroon 28.8.1942. Saksalaisista ei puhuta mitään henkilökortissa, mutta Elina Sanan kirjasta tiedämme miten siinä kävi. Vesterelv vietiin 25 muun ihmisen kanssa Hohenhörn-nimisellä laivalla Tallinaan ja siellä hänen jälkensä katooivat. Muut luovutetut olivat enimmäkseen Neuvostoliitosta Suomeen loikanneita Suomen tai Venäjän kansalaisia, joista Suomi halusi päästä eroon tällä tavalla.

Uulan serkun, Iivari Vesterelvin kohtalo

Tannerin kirjan mukaan Iivarin taloudessa Maattivuonossa oli kahdeksan henkilöä.

Iivari oli syntynyt 1885 Maattivuonossa, jossa oli myös kirjoilla. Henkilökortin mukaan viranomaiset saapuivat 22.2.1938 Maattivuonoon pidättämään Iivaria osallisuudesta vakoiluun. Matkalla Maattivuonosta Petsamoon Iivari hyppäsi saattajiltaan yli laidan mereen ja hukkuu. Hän oli syksyllä 1936 käynyt Neuvostovenäjällä serkkunsa Uulan noutamana Ozerkon rajavartiopunktiin (henkilökortti käyttää tällaista termiä) päällikön Farasön (?) puheilla. Uula-serkku oli kolmesti käynyt Iivarin luona Suomessa ja kysellyt mm. Suomen rajavartioston vahvuutta.

Iivari Vesterelvin lasten kuulustelut

Iivari Vesterelvin poika, joka oli myös nimeltä Iivari (s. 1917), pidätettiin samanaikaisesti isänsä kanssa 22.2.1938 osallisuudesta vakoilutoimintaan. Hänet vietiin Kemiin kuulusteltavaksi. Siellä hän kertoi olleensa tietoinen että hänen isänsä oli antanut Suomea koskevia tietoja Uula-serkulleen. Iivari junior oli 11.2.1938 käynyt rajavartiostossa ilmoittamassa Uulan Suomen käynnistä. Lopuksi todetaan että Iivari-junior oli kesällä 1937 liittynyt jäseneksi Petsamon merisuojeluskuntaan. Poika oli siten ilmiantanut isänsä.

Myös perheen tytärtä, Anna Iivarintytär Vesterelvia (s. 1920) kuulusteltiin, mutta vastataltvisodan loppuvaiheessa 2.4.1940. Silloin maattivuonolaiset oli jo evakuoitu Tervolan Ylipaakkolan kylään. Kuulustelu tehtiin Vaasan kanneviskaalin pyynnöstä, mutta kuulustelun kulusta ei ole henkilökorttiin tehty merkintää.

Loppusanat

Venäjän saamelainen siistiuomittiin Suomessa, kärsi rangaistuksensa mutta lopulta hänet luovutettiin saksalaisille kuolemaan joko työleirille tai suoraan kaasukammioihin. Oliko tämä laillista tai moraalista? Laillista – tuskinpa, moraalista – kaukana siitä. Suomen viranomaisten toiminta muistuttaa amerikkalaisten toimia kun nämä sijoittivat afgaani- ja muut sotavangit Kuubassa sijaitsevaan Guantánamon tukikohtaan. Kun Uula Vesterelv saatettiin pois Suomesta, niin asia oli sillä ratkaistu.

¹ Norjalaisissa lähteissä hänen sukunimensä on kirjoitettu Vesterelv, jota tässä käytämme.

Rovaniemi

Kuvat:

Mattivuono tänä päivänä, Suomen merisaamelaisten keskus 1944 saakka (kuva: Matti Isotalo)

Petsamo – osa Suomea 1920–1944

Petsamon merisaamelaisia 1920-luvulla (Tanner 1929)

